

ВІСНИК

АСОЦІАЦІЇ ВИПУСКНИКІВ

НАЦІОНАЛЬНОГО ЮРИДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

№ 6 • 2017

www.alumni.nlu.edu.ua

У НОМЕРІ:

НАРИСИ

(А. Чирва, І. Ілляш):

Генрієтта Сердюк

Юрій Groшевий

Василь Косенко

Федір Глух

Микола Страхов

Микола Коваль

**СТУДЕНТСЬКЕ
ЖИТТЯ**

ТЕМА НОМЕРА:

**ЇХНІЙ ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ —
ЗАКОННІСТЬ І СПРАВЕДЛИВІСТЬ**

НАРИСИ

(А. Чирва, І. Ілляш):

Прораб у мантиї (Г. П. Сердюк).....	1
Картуз Олега Попова (Ю. М. Грошевий).....	6
Пощерблена триада (В. Й. Косенко).....	10
За кадром роботи з кадрами (Ф. К. Глух).....	14
Розмова професора з аспірантом (М. М. Страхів).....	19
Коваль своєї долі (М. П. Коваль).....	23

СТУДЕНТСЬКЕ ЖИТТЯ

.....	26
-------	----

Головний редактор
Віктор Іванович КОНОНЕНКО
Відповідальний секретар
Артур Олександрович БУЛГАКОВ
Редакційна колегія:
Юрій Григорович БАРАБАШ
Юрій Васильович БАУЛІН
Олександр Миколайович НОВАК
Микола Ілліч ТІТОВ
Анатолій Григорович КОСОЛАПОВ
Михайло Григорович ІСАКОВ
Ольга Олександрівна НАНАРОВА

Адреса редакції:
61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77, кім. 116
тел. 057 704-92-50

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової
інформації КВ № 19723-9523Р

Видавець: Видавництво "Арт Економі"
03047, м. Київ, пр. Перемоги, 50, оф. 407.
тел. 044 361-7-361

Арт Економі
ВИДАВНИЦТВО
засноване 1991 року

Наклад 500 прим.

Привітання з нагоди 5-річчя

Асоціації випускників!

Рівно 5 років тому у стінах Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (тоді ще Національного університету «Юридична академія імені Ярослава Мудрого») було прийнято історичне рішення — встановити підґрунтя для тісного зв'язку як між усіма поколіннями випускників alma-mater, так і між теперішніми та колишніми студентами найкращого в країні юридичного ВНЗ.

Світла ідея утворення такого об'єднання, заснована на споконвічних цінностях Університету, серед яких цілеспрямованість, активність, зосередженість на результаті, відповідальність та прагнення до постійного самовдосконалення займають найважливішу сходинку, знайшла своє втілення на Установчих зборах, де й народилась Асоціація.

5 років — мало це чи багато? Озираючись назад, на перші кроки організації в різноманітних сферах: встановлення зв'язків, у тому числі на міжнародному рівні, співпраця із найкращими роботодавцями України, створення можливостей поглиблення знань студентства та професійного зростання практиків, організація та проведення зустрічей випускників, сприяння науковим пошукам молоді, благодійницька діяльність — можемо підсумувати, що зерно високої ідеї потрапило в дійсно родючу землю нашої з вами плідної праці й ось уже сьогодні ми збираємо багатий п'ятирічний урожай численних здобутків і перемог.

Шановні колеги! У цей особливий для нас день дозвольте побажати усім вам міцного здоров'я для подальшої наполегливої праці на благо Університету й усієї юридичної спільноти, великого успіху в усіх ваших світлих починаннях, міцного домашнього тилу для підтримки як у години радості, так і незгоди, мирного неба над Батьківщиною та невичерпної енергії для підкорення все нових і нових вершин!

Віримо, що попереду нас чекають нові здобутки та довгі роки тісної й активної співпраці!

ПРОРАБ У МАНТІЇ

Сердюк Генрієтта Павлівна (нар. 1937 р.) — голова Ленінського районного суду міста Дніпропетровська у відставці. Харківський юридичний інститут закінчила 1963 року. Після закінчення ВНЗ направлена на роботу слідчим Дніпропетровської обласної прокуратури, потім працювала слідчим міліції. 1980 року обрана народним суддею Ленінського районного суду міста Дніпропетровська, через шість років призначена головою цього ж суду, де працювала до відставки в 2003 році. Заслужений юрист України.

Хтось із ліриків у колі її рідних називав малу Генрієтту «кульбабкою». Бо дівчинка вся була сяюча і легка, ніби готова будь-якої миті злетіти у повітря. Ось підскакує на одній ніжці, а потім — раз! — і наче справді летить.

А однокурсники по Харківському юридичному інституті казали, що Генрієтта Сердюк — це як сонце посеред похмурого дня. Ось вона заходить до аудиторії — аж раптом все наповнюється світлом, теплом та змістом. Ніхто ніколи не бачив, щоб вона хмурилась, а тим більше по-жіночому закатувала істеріку. Хоч би хто з нею розмовляв, бачив на обличчі щирі посмішки. Та що там посмішки — якість внутрішнього підсвічування!

Та хто хотів «кульбабку» чи «сонечко» здмухнути чи загасити, в дівчині раптом з'являлася велика сила і спротив проти нару-

ги. Смикнув Генрієтту якось за волосся однокласник. Потім сторонився, бо дівчинка стисла кулачки і так глянула на нього, що хлопчині страшно зробилося. Ще б мить — і подряпала б його, покусала...

Далі всі знали: дівчинка, дівчина, молода жінка Генрієтта Сердюк на добро добром відповідає, на ненавмисну кривду — також добро в неї запасено, але коли образа свідомо і підла... Тоді тримайся!

— Коли мова заходить про Генрієтту Павлівну, — каже голова Верховного Суду України у відставці, випускник Харківського юридичного інституту, однокурсник Віталій Федорович Бойко, — одразу ж теплом проймаються груди, а душа наповнюється світлом. Гадаю, багато з тих, хто в різні роки, в будь-яких ситуаціях стикався з цією прекрасною жінкою, скаже те ж саме. Бо вона

має світлу ауру, веселу вдачу. Як каже нинішня молодь, «такий собі позитивчик»...

Маючи прекрасну вдачу та вроду, Генрієтта, одначе, пішла не у викладачі музики чи майстри з пошиття театральних ляльок, що б їй дуже личило. Вихована в дуже інтелігентній сім'ї при шанованих серед дніпропетровської громади батьках, дівчина раптом виявила бажання бути... слідчим. Причём, скільки хто її вже на інститутському курсі пам'ятав, вона не зраджувала своїй мрії, як дехто, віддавши перевагу більш престижній спеціалізації прокурора чи співробітника КДБ.

Й ось мрія здійснена — вона працює слідчим прокуратури. Рік, два, три. Дніпропетровська область у всіх сенсах цікава та показова. Щоб не взяв. Навіть щодо злочинності край також посідав лідируючі місця, бо де важка промисловість, де розвинена індустріальна мережа, там і скупчення людей. Причём, місцеві керівники, зважаючи на важку та небезпечну працю, не гребували робочими руками всякими, в тому числі й із зони. Легше тут було влаштуватися тим, хто вийшов «на свободу з чистою совістю», але всякого траплялося.

Врода, вдача та складні будні слідчого в ній якимось чином поєднувалися. Бо нарікань на її роботу не було. Згодом Генрієтта Павлівна перейшла до міліції, де також займалася вже звичною для себе роботою. І там — рік, два, три...

Та ось тоді стався перелом. Ні, внутрішнього конфлікту не було, що, мовляв, розчарувалася, не туди подалася. Але раптом відчула, що дещо в її роботі повторюється. Як казав один її колега: «...ні, трупи в нашій роботі різні, однак методи розслідування, певні формальні речі, яких до біса, можуть зациклювати».

А тут ще й бесіда цікава відбулася з людиною, яку слідча Сердюк дуже поважала, цінувала її думки та поради. Та людина казала:

— Генрієтто, за всієї поваги до фаху слідчого, ти не випрацьовуєш на цій роботі накопиченого інтелекту. Ба, більше того: інтелект, як і м'язи, від невикористання починає атрофуватись. Тобі потрібне інше заняття...

— Наприклад?

— А чого ти так сполошилася? Розкрійником на меблеву фабрику не пропоную. Звісно,

слід іти по шляху юриспруденції. Ясна річ, що в тебе вистачить хисту йти на ту роботу, де твій інтелект, твої енциклопедичні знання, установка не відступати од закону пригодаються найповніше — на роботу суддею.

Так Генрієтта Павлівна Сердюк і зробила у своїй професійній діяльності дуже рішучий крок. 1980 року її обирають народним суддею, і вона приступає до нової роботи в Ленінському районному суді міста Дніпропетровська.

— Я підтримую зв'язок з пані Сердюк усі роки після закінчення інституту, — продовжує свої спогади Віталій Федорович Бойко. — В усякому разі, вітальними листівками ми обмінюємося постійно. Коли я дізнався, що вона переходить до суду, то навіть сам собі здивувався, бо вигукнув при свідках: «О! Так ось же що їй потрібно було! Та давно б так! Адже весь її образ світився отим "я — суддя, я — суддя, я — суддя!"»

На новому місці Генрієтта Павлівна одразу ж збагнула, наскільки були праві ті, хто радив їй змінити спеціалізацію. Вона відчувала, як з глибин її ества піднімаються вже підзабуті знання. Раніше вони просто не були затребуваними. А сьогодні потрібно дещо навіть підчитувати. Ввечері, коли втомлене тіло волає про відпочинок, жінка, пересильюючи себе, діставала з сумки «Вісник Верховного Суду СРСР» чи ще щось і знайомилася з деякими дуже важливими узагальненнями. А що поробиш, коли судді потрібно вчитися все життя. А воно, життя, щораз може тобі підкинути таке, що знову нахилиєшся над книжкою і...

— Мені довелося не раз і не два чути відгук про роботу Генрієтти Павлівни Сердюк уже як судді, — ділиться думками Віталій Федорович Бойко. — Надто тоді, як мене призначили Головою Верховного Суду України. Звівши докупи ці оцінки, я зрозумів, що Генрієтта Павлівна, до всього, володіє ще й таким даром, як підхід до людей. Поняття це комусь видається більше абстрактним, ніж конкретним, однак у нашому ділі все не так. Усе навпаки, бо підхід до людей — це все: суддя завжди буде почуватися у своїй тарілці, він ніколи не виявить зайвих емоцій, він поважатиме людину, хоч би в якому статусі вона була...

А вона й сама чула кілька разів, що нібито в неї талант працювати з людьми. Хоча Генрієтта — смішно сказати — не тренувалася цьому. Це або дано від природи, або його — катма. Тут, на думку жінки, важливо інше: добросовісно ставитися до своїх обов'язків, розуміти всю глибину відповідальності, а з будь-якою людиною поводитися так, ніби вона тобі близька, тож потрібно розібратися з нею об'єктивно й неупереджено.

А ще потрібно, на її переконання, бути завжди в діловому тонусі. Щоб усі казали: «Це — суддя». Не імітувати діяльність, а діяти так, як усі професіонали. Кожен на своєму місці. Хірург не буде хизуватися своїм красномовством чи майстерністю розповідати анекдоти. Він спершу розпише, що хворому слід зробити, а тоді з заклопотаним виглядом прийде в операційну. Так само і суддя. Люди мають знати: він розбереться і розсудить сторони. Або знайде те покарання винному, на яке той заслуговує.

Чому люди любили йти на прийом саме до неї? Тому що вона без зайвих реверансів та скарг на те, що зараз нічого не вирішиш, брала до уваги запитання чи конкретну справу — і починався діловий конкретний контакт з відвідувачем. Генрієтта Павлівна вже на півслові розуміла, чи зможе вона зарадити громадянинові, чи його спроби щось змінити марні.

Коли їй запропонували очолити той суд, де вона шість років працювала рядовим «бойовим штиком», Генрієтта Павлівна довго розмірковувала. Потім порадила з чоловіком, якого, крім вияву чистих і світлих подружніх почуттів, ще й глибоко поважала як фахівця-юриста. Віктор В'ячеславович затримав на ній погляд своїх розумних очей. А потім сказав: «Тут усе залежить від тебе, бо тільки тобі доведеться тягнути цього нелегкого воза. Як на мене, то в тебе вийде. В тобі є головне: небайдужість до тієї справи, якою доля розпорядилася займатися. Ніч у тебе попереду, а завтра давай коротку однозначну відповідь».

І все пішло-поїхало. Невдовзі її назвуть одним із кращих керівників суду України. Після того її короткого та однозначного «так» минуло понад 15 років. Жінка зізнається, що мину-

ли роки, як одна мить. А знаєте чому? Поясню нижче. А свою задачу вона бачила не в тому, щоб когось приструнювати, вимагати чогось. Плани були куди амбітнішими: домогтися, щоб усі складові установи — Ленінського районного суду — працювали чітко кожна сама по собі та вкупі. «За вагомих особистий внесок в реалізацію державної правової політики, заслуги у зміцненні законності та правопорядку, високий професіоналізм» — таким було обґрунтування Указу Президента України про присвоєння Генрієтті Павлівні Сердюк почесного звання «Заслужений юрист України». Про декого читаєш подібні слова — і на душі кішки шкребуть від лукавства. Щодо цієї самовідданої жінки — істинна правда.

— Гарний суддя — таких у нас багато, — каже мій співбесідник Віталій Федорович Бойко. — Бути б і Генрієтті Павлівні Сердюк просто гарним суддею, якби вона не зробила в своєму житті неймовірного. Коли вона на це зважилася, я, як кажуть, весь час тримав кулачки, щоб у неї все вийшло. Уявляю, як воно було їй самій. І ті, хто за неї щиро вболівав, полегшено зітхнули: вийшло.

А що зробила ця прекрасна жінка і професіонал? Гадаю, нас у Німеччині чи Швеції не почують, бо будуть страшенно здивовані. Але свої оцінять. Так от: Генрієтта Павлівна не лише вивела очолюваний нею суд з напівтемряви підвального приміщення, а й домоглася того, щоб установа зажила слави одного з «модельних судів» України. Що воно таке? Запитайте її самі...

З переходом на нову роботу все б і нічого, але приміщення справді не додавало приводів для самоповаги та душевного спокою. Та й не будувався той підвал спеціально для того, аби тут розташовувалася державна установа. Безформенні кліточки-кімнати, темні переходи... Жах та й годі!

Місяць-другий минає, півроку спливає. Рік, другий, п'ятий проходить. А часи — відомо які. Перебудова з прискоренням — вони змітали зі шляху всі насущні державні проблеми. А далі — розвал СРСР. Комуś — біда, а чиновникам гарний аргумент: які фонди, коли країна рухнула!

Приходить додому Генрієтта Павлівна дедалі похмурішою. А це на ній, на кому бринить привітність, одразу помітно. Чоловік за вечерею кидає на неї швидкі вивчаючі погляди, але мовчить. Він і без розповідей знає, чим запікається душа дружини. Але все чекає, щоб вона сама заговорила. Й ось нарешті:

— Вітю, що мені робити?

— Знаю одне: коли ти візьмешся вибивати нове приміщення, то приречеш себе на... Сама знаєш, на що.

— Знаю. Але в такому приміщенні суд працювати не може. Це просто знущання... Вже не над суддями, а над людиною як такою...

Віктор В'ячеславович лише знизав плечима і якимось співчутливо посміхнувся.

Голова суду правильно вирішила: починати слід із таких людей, які допоможуть розв'язати проблему надійно й однозначно. З ними не вести мову про «космічні кораблі, що борознять простори Всесвіту», а брати бика за роги. Просто сказати, що далі працювати — себто виконувати свої важливі обов'язки — судді неспроможні. Чому у нас, законників, відбирається право на достойну працю?

Звісно, районне керівництво, вислухавши її сповідь, тут же дістане з запасу 33 причини, за якими нічим допомогти не може. Бо якби про суд думало, то давно б уже щось придумало. Тому... Але ж кого взяти в соратники?

Хто хоче щось зробити, той шукає можливості. Істина. Генрієтта Павлівна, підключивши на всю потужність свою комунікабельність та вміння переконувати, вийшла не на когось там у районі, а одразу на міністерство важкого машинобудування РФ, яке колись було союзним. Заступник міністра пан Забара зголосився допомогти. Не порадами, а конкретним приміщенням. Ним виявився двоповерховий дитячий комбінат, який до розвалу СРСР був відомчий, але тепер виявився нічийним. Не доходили до нього руки ні в кого. От і добре, що так. Якось там Москва з Дніпропетровськом це питання владнала — і рішення про надання... з'явилося.

Далі були походи до місцевої влади. Стільки дозволів, стільки утрясань — згадати

страшно! «Двічі–тричі на тиждень я, немов той прораб, сиділа на планерках в райдержадміністрації. Намагалася до мого питання повернути не меншу увагу, ніж до всіх інших». Так із сумною посмішкою згадує власну епопею Генрієтта Павлівна.

Тож було вирішено головне питання: приміщення. Як-то кажуть: були б кості, а м'ясо наросте. Чи, точніше, були б стіни, а шпалери купимо. Та якби лише шпалери. Від маленького гвіздочка до панелей для перегородок — усе доводилося голові Ленінського суду брати з бою. А ще, до того, почувла вона про «модельні суди». Тобто, організовані хай не за японськими, але добротними сучасними стандартами. І вирішила: каміння з неба, а вона того доб'ється. Тим паче, що приміщення, точніше, його остов відповідає головній вимозі: відповідне місце базування суду.

«Модельний суд, — пояснює Генрієтта Павлівна Сердюк, — це суд з високоефективною організацією роботи його апарату, що спрямована на забезпечення судової діяльності за чіткого розмежування процесуальних та адміністративно-управлінських функцій, з високим рівнем судочинства. Не зовсім зрозуміло? Давайте охарактеризуємо так: це такий суд, яким він має бути. Тобто, тут працюють судді високої кваліфікації, яким не байдуже особисте реноме, які ніколи не припустяться неповаги до людей. Це, так би мовити, кадрова частина. Є ще матеріально-формальні вимоги. Це відповідно оснащене приміщення, спеціально обладнаний ізолятор для утримання підозрюваних у скоєнні кримінальних злочинів, необхідна кількість залів судових засідань, оснащення суду необхідними організаційно-технічними засобами, повна комп'ютеризація тощо

Ми всього цього добилися, бо відповідні служби підтвердили: Ленінський районний суд набув статусу модельного. Однак є інша сторона медалі. Адже цей статус автоматично означає підвищену відповідальність перед усією судовою системою, оскільки стає зразком організації та відправлення правосуддя, завжди готовий на проведення апробацій нових проектів та технологій».

— Це саме те, прагнення до чого постійно анонсувала влада незалежної України, — коментує Віталій Федорович Бойко. — Вона все накреслювала плани та радувала започаткуванням реформ. Одна біда: доки не взялися за справу такі голови судів, як Генрієтта Павлівна Сердюк, паперові настанови та плани чомусь не втілювалися в життя...

— Віталію Федоровичу, гадаю, не затьмарю Вашої доброї розповіді про колегу та однокурсницю, коли переверну тему нашої розмови на таке. Ви вихвалюєте суддю, голову суду, жінку за те, що вона ціною неймовірних зусиль зробила неможливе: разюче поліпшила умови для роботи суддівського колективу, правдами-неправдами вибивши гідне приміщення та довівши його до пуття. Це нормально? Тим має займатися голова районного суду?

— Ні, це ненормально. Але в таку ненормальність суди заганяла влада. Як кажуть, і та, і, ще більше, ця. Порозмовляйте з суддями старшого покоління, хто побував у шкірі адміністраторів. Усі вони в один голос заявлять, що потрапили у непристосоване приміщення, а потім півжиття поклали, щоб хоч трохи змінити ситуацію.

Є в цьому сенсі, як я кажу, «збочена класика». Бо за цим випадком стоїть доля конкретної людини, голови Миколаївського обласного суду у відставці Миколи Петровича Ковалю. Він, так само, як і Генрієтта Павлівна Сердюк, не міг змиритися з негідними умовами роботи суддів, з жахливим приміщенням, де проводилися судові засідання. «Здійснювалося правосуддя» — так казати язик не повертався.

Микола Петрович зробив усе можливе, щоб нове приміщення суду з'явилося. Аж раптом йому висунули тяжке звинувачення — отримання хабара. І сидів би наш відважний голова, якби не правова позиція та сила волі суддів Верховного Суду СРСР, котрі винесли виправдувальний вирок. Мені довелося довершити відновлення справедливості: поновити Миколу Петровича Ковалю на посаді, яку він обіймав раніше...

В його справі багато показових деталей. Розкажу ще про одну. Під час нашої розмови «випускників Харківського юридичного» кажу йому:

— Миколо, тут «підслушки» нема, то скажи мені: хіба ти не міг з неймовірними викрутасами знайдені кошти спрямувати не одразу на будівництво приміщення суду, а на відповідне управління облвиконкому, який би вже тебе фінансував твоїми ж коштами?

— Не міг, — відверто сказав Коваль.

— Чому?

— Тому, що я б їх більше не побачив.

Уявляєте цинічність ситуації! Краще людину кинути за ґрати, аби все залишалось на своїх місцях...

— Ще раз даруйте, Віталію Федоровичу, однак голові суду, який не мириться з існуючим станом речей, так чи інакше доводиться мати справу з місцевою владою. Тобто хоч би як, але будеш бити поклони і щось там просити. Суддя, голова суду потрапляє таким чином у залежність. Не пряму, звісно, але ж... Що вже й казати про спонсорів, додаткові кошти з якихось фондів... Все це містить запах прихованого хабара.

— Однозначно. Але ж просити суддям доводиться чи не на кожному кроці. Колись була така чорна смуга в нашій судово-правовій системі, що скріпок не було, конвертів для кореспонденції. І це — пряме невиконання обов'язків держави: повною мірою забезпечувати суди всім необхідним. Але коли судді стають залежними, поводок, на якому наша влада воліє тримати нас, дедалі коротшає. Комуś не потрібен незалежний, неупереджений, не ангажований політикою суд. І це погано з усіх боків...

...Нині Генрієтта Павлівна Сердюк на заслуженому відпочинку. У цьому виразі немає ані найменшої натяжки. Це коли хтось відсиджує все життя в теплій затишній конторі, а потім іде на пенсію, названою ще заслуженим відпочинком. Свій відпочинок вона заслужила однозначно. Своїм, без перебільшення, трудовим подвигом. Вродлива жінка з доброю світлою вдачею, котра всередині тримає, про всяк випадок, сталевий стрижень.

Чирва А. М.

КАРТУЗ ОЛЕГА ПОПОВА

Грошевий Юрій Михайлович (1931–2013) — відомий український учений у галузі криміналістики, зокрема, кримінального процесу, академік Академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор. Харківський юридичний інститут закінчив 1953 року. 1956-го закінчив аспірантуру цього ВНЗ, після чого працював на таких посадах: слідчого УКДБ при Раді міністрів СРСР по Белгородській області; державного арбітра Дніпропетровського обласного арбітражу; начальника юридичного бюро Дніпропетровського шинного заводу; судді Дніпропетровського обласного суду. Починаючи з 1966 року по день смерті діяльність Ю. М. Грошевого була пов'язана з Національним юридичним університетом імені Ярослава Мудрого, де він був переважно завідуючим кафедрою кримінального процесу.

Звісно, студентське життя — це не лише дочасне посивіння над важкодоступними предметами, обкусані нігті на семінарських заняттях і психологічні виснаження на сесіях. Це ще й веселе, можна так сказати, тимчасово безхмарне життя. Ті студентські веселощі витікають із кількох розповсюджених мотивацій. Скажімо, з дружнього знуцання один над одним, або з кумедних ситуацій під час відповідей на поставлені викладачем запитання, чи, зрештою, зі справ амурних. Є тут окрема мотивація, що вже межує з ризиком розбирань у деканаті: глузування над викладачами, що пов'язані або з великою пошаною до об'єкту насмішок, або ж...

Якось один із пильних студентів (такі завжди є, хоч би яка суспільно-політична формація не панувала в певній країні) приніс до деканату дружній шарж на професора Юрія Михайловича Грошевого. Шанований викладач на тому малюнку був страшенно схожий на сонячного клоуна Олега По-

пова, тим паче, що голову професора вінчав знаменитий «картуз у шашечку».

У деканаті вирішили, що малюнок так просто знищити не годиться — а виховний момент? Оскільки в ті роки цими тонкими питаннями займався ще чинний, але вже на межі закриття партком, то віддали шарж туди. Секретар парткому скористався велелюдним зібранням студентів і підняв делікатне питання.

«Зроблено це талановитою рукою, — показав він малюнок усім присутнім. — І саме цей момент дає змогу легко (тут у нас сотні юристів, як ви розумієте) вичленили з багатотисячного молодіжного середовища автора цього шедеву. Але ми цим займатися не будемо. Бо впевнений: це зроблено від великої поваги до Юрія нашого Михайловича. Переконали: якби він побачив цей портрет, то весело б посміявся.

— Але маю кілька зауважень, — вів мову секретар далі. — Різниця між оригіналом та копією разюча. Про-

фесор, маючи таке багатообіцяльне прізвище, змушений жити від зарплати до зарплати, бо в нього велика рідня та маса проблем. Цирковий артист натомість має неприглядне з погляду атеїста та фінансиста прізвище, хоча гроші в нього, кажуть, водяться чималі.

Є й спільна риса. Один і другий мають безсумнівний талант — талант протягом цілих годин утримувати в стані зацікавленості великі аудиторії. Різними способами вони добиваються повного володарювання над людською увагою.

Змушений також констатувати, що автор припустився фактологічної помилки. Уважно подивіться на портрети Олега Попова. Його знаменитий картуз чи шляпа на заміну картуза завжди зсунуті праворуч, на праве вухо. Автор поміняв нахил картуза, змістивши його ліворуч. Наступного разу, шановний художнику, будьте уважніші...»

Справді, не тією людиною був Юрій Михайлович Грошевий, щоб образитися. Дарма йому не показали дружній шарж. Він точно б цмокнув язиком та зайшовся сміхом. Адже самовозвеличення, жовчі, настояної на заздросах, пихи цей професор не мав. Та й навіщо? Мати таку прекрасну й багату біографію й комусь там заздрити? Облиште, добродію!

Та як ми, люди, залежимо від чієїсь думки чи, тим образливіше, примхи. Напоумили Юрія Грошевого свого часу вчитися на юриста. Він зважив усі за і проти — вступив до юридичного. Той же голос був вирішальним, щоб він залишився в Харківському юридичному в аспірантурі, а згодом і на викладацькій роботі. Він і це зробив. Однак весь час навчання в аспірантурі тихо заздрив тим, хто розподілився на практичну роботу і тепер працював прокурором, слідчим чи суддею. Тож він чесно закінчив аспірантуру, щоб потім, викликаючи жаль у свого наукового керівника професора Гродзинського, з деяким запізненням зайнятися слідчою роботою, яка йому подобалася найбільше з-поміж фахів юридичної спеціалізації. Однак бажання бути слідчим КДБ чомусь швидко призвичаїлось, щось бентежило молодого чоловіка, хоча не було коли зосередитися і зрозуміти, що ж саме його нуртує.

Натомість він вирішив змінити роботу, аби не накопичувати мотиви для внутрішнього конфлікту. Робота державним арбітром при обласному арбітражі не принесла особливого вдовolenня та відчуття професійної повноти. Ще раз змінив роботу. На цей раз попрацював юрисконсультантом на великому промисловому підприємстві. Ще гірше.

Ось тоді Юрій Михайлович згадав слова старшого товариша, який закінчував той же юридичний інститут, але став працювати суддею. Олександр, коли вони зустрілися в Харкові — один уже три роки працював у районному суді, а другий — готувався до державних

іспитів — сказав просто: «Юрчику, якщо ти хочеш розкритися як юрист, є два шляхи: ідеш або в судді, або в науку. Про перше можу говорити конкретно і переконливо, про друге — чисто теоретично».

Суддя? Потрібно спробувати. А раптом це те, що наповнить життя таким довгоочікуваним смыслом? Скільки ж можна жити навпомацки!

Доки входив Юрій Михайлович в ази та тонкощі, було цікаво. Та відчуття, що, нарешті, знайшов ту єдину життєву жилу, що робить щасливим, знову не приходило.

А роки не чекають, доки ти експериментувати-меш. Уже вік Ісуса Христа — 33. Ось ще два роки минуло. Тоді Юрій Грошевий сів, обхопив голову руками, тим самим наганяючи в неї думки, аби відповісти на кілька запитань. Що ти хочеш від життя? Чим ти волієш займатися? Що зробить тебе професійно задоволеним настільки, щоб ти забув усе інше?

І тут в його розбурханій думками голові вплив образ його професора — Моріца Марковича Гродзинського. Інтелігентний до кінчиків нігтів, він стоїть навпроти і не може приборкати розгубленість: «Як хочете працювати практично? Та ми ж з Вами такі плани накреслили! Ви ж схильні до... роботи зі студентами».

Юрій не опускав голову, ніби винний. Він не вважав, що чимось підвів свого наукового керівника, бо працював увесь час стабільно й плідно. Тому зараз не шукав слів для того, аби виправдати своє рішення. Сказав просто:

— Моріце Марковичу, так треба. Мені так треба.

— Ну, молодий чоловіче, чую твердість у Вашому голосі. Похвально. Тільки послухайте й мене. Я чекаю, доки Ви приїдете, і ми продовжимо нашу роботу.

На жаль, професор Гродзинський не дочекався, три роки потому помер. Але хіба мало в альма-матер відомих науковців та мудрих керівників?

Наступного дня після мук душевних Грошевий уже писав заяву на звільнення. Легко пережив помічений з боку голови суду та колег осуд вчинку і помчав до Харкова. До рідного інституту, що мав його весь цей час.

Його радо зустрів тодішній завідувач кафедри кримінального права Володимир Володимирович Сташис. Зустрів з ледь помітною іронічною усмішкою, в якій бринів легкий докір: що, мовляв, повернувся, блудний сину! А потім, коли Грошевий розповів про всі свої практики, професор Сташис сказав:

— А Ви знаєте, Юрію Михайловичу, це прекрасно, що так сталося!

— Що сталося, Володимире Володимировичу?

— Що Ви набули різноманітної практики. Слідчий, арбітр, суддя. У цьому навіть помічається певна динаміка. Може, й ще якісь уподобання з'явилися? У сенсі юриспруденції?

— Ви, мабуть, питаєте, на чому б мені хотілося зупинитися як кандидату на здобуття наукового ступеня?

— Так-так. Саме так.

— Мені дуже подобається тема кримінального процесу.

— Похвально! А що саме в процесі Вас займає найбільше?

— Можу сказати прямо, бо так воно й є. Законність та обґрунтування вироку суду. Хочу помірковувати на цю тему, адже є тут певні суперечності.

— Так-так. Прекрасно! Тож беріть аркуш паперу і ручку, щоб написати тему: «Законність та обґрунтування вироку суду». Це ж цікаво! А оскільки ми з Вами живемо в країні Рад, то не забудьте вписати «радянського» суду».

— Ще один нюанс для мене бачиться цікавим. Це внутрішні переконання судді. Як вони формуються? Що має їх формувати? Як це впливає на сам кримінальний процес?

— Хо-хо! — раптом емоційно вигукнув професор Сташис. — Це Ви в таку глибину хочете пірнути, що!.. Там же і потонути можна. Раджу так. Поки що працюємо над вироком суду. Але збираємо матеріал для другої дисертації. Гадаю, Ви на доктора збираєтесь замахнутися?

Якби-то знав шанований студентами професор, на що замахнувся вже цілком сформований молодий юрист. Від особистих планів йому забивало дух. Адже перед творчою думкою розстилося ціле поле недосліджених тем.

У науку Юрій Михайлович Грошевий поринув із головою. І це не перебільшення, не літературний троп. Він справді всю свою голову віддав розмірковуванням над багатьма темами. А їх дедалі більшало та більшало. Гадаю, в іншому випадку простий перелік наукових робіт виглядав би певним спрощенням замальовки про людину. Однак тут... У творчому доробку професора Грошевого понад 400 наукових робіт.

Тож судіть самі. Адже понині не втратили своєї наукової значущості, ще довгі роки будуть затребуваними як наукою, так і практикою його блискучі роботи «Проблеми формування суддівського переконання у кримінальному процесі»; «Правові властивості вироку»; «Сутність судових рішень у кримінальному процесі»; «Звільнення від кримінальної відповідальності в стадії судового розслідування»; «Докази та доказування у кримінальному процесі»; «Судовий контроль у сфері оперативно-пошукової діяльності»; «Досудове розслідування кримінальних справ».

«Так, це істина, що Юрій Михайлович Грошевий не лише дуже помітно просунув уперед правову наукову думку, а й навів кілька містків для поєднання теорії та практики, — каже завідувач кафедри кримінально-

го процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України Оксана Володимирівна Капліна. — Трапляється, що той чи інший пошуковець копає багато, друкує ще більше, але все це далеке від практичного використання. Світлої пам'яті професор Грошевий кожну наукову сентенцію ніби зважував на терезах практики: так це чи ні? Тому його роботи були і залишаються дуже важливими.

Юрій Михайлович у своїх працях зачіпав широкий спектр проблем кримінально-процесуального права. Його цікавило все, що з цим пов'язувалось. Найбільш значущим є вклад Грошевого у вивчення проблем внутрішніх переконань судді, тобто він брав питання з кореня, а не з тої чи іншої гілки. У цій царині вченому вдалося глибше дослідити питання сутності, структури внутрішнього переконання судді, обставин, що впливають на формування особистості судді, основних соціально-психологічних, моральних та процесуальних механізмів, що можуть забезпечити прийняття правомірного судового рішення.

Чимало уваги професор приділяв вивченню правових засад вироку як акту правосуддя, особливостям його обґрунтування та мотивування. Одним із перших в Україні доктор юридичних наук Юрій Грошевий взявся за питання імплементації норм міжнародного права в національне кримінально-процесуальне законодавство. Він наголошував на необхідності гармонізації правових систем та трансформації міжнародних стандартів у сфері захисту прав і свобод у національні процесуальні процедури. Скрізь, де тільки була нагода, вчений виказував та обґрунтовував одну дуже слушну ідею. Вона полягала в певному перекоші. Наукові дослідження, на його думку, активно велися в царині переважно досудового слідства, але дуже мало уваги приділяється поки що кримінальному процесові в ході судового розслідування. Іншими словами кажучи, Юрій Михайлович Грошевий, котрий міг би видаватися людиною старої формації, був дуже і дуже сучасним...»

Тоді, коли його запрошували взяти участь у черговому проекті чи комісії, він міг пожартувати: «От якби хоч пару десятків маленьких грошевих, яких би можна засилати на реалізацію усіляких починань. Але він один. І голова в нього, яку воліють бачити і там, і там, одна». Та його просили і просили. Мовляв, Ви нам потрібні лише для мудрого слова чи слушної практичної поради. Він невдоволено сопів, спересердя кидав на стіл якісь папки, але потім, охолонувши, погоджувався. І кожну свою організаційну посаду чи громадське навантаження тягнув настільки, наскільки міг.

Й ось дивіться лише, що з тієї його погоджувальної політики виходило. Юрій Михайлович у

різні часи був: членом Комісії з доопрацювання та узгодження проектів Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів, Науково-методичної ради при Міністерстві юстиції України, Науково-консультативної ради Верховного Суду України, консультантом комітету Верховної Ради з правової реформи, головою спеціалізованої ради Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого з захисту докторських дисертацій, членом редакційних колегій кількох журналів та професійних збірників. 1993 року був членом робочої групи з підготовки проекту Конституції України. Брав активну участь у розробці законопроектів «Про прокуратуру України», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про судові устрої України». Окремим словом можна відзначити його плідну допомогу в розробці Концепції судово-правової реформи 1992 року.

Ясна річ, що кілька навантажень професора Грошевого я пропустив. Бо всього не згадаєш. Однак про одне з них розповім дещо докладніше, бо воно того варте. У принципі. Бо не спрацювала та міжнародна структура, під яку підводили законодавчу базу. Але...

Свого часу Юрій Михайлович виступив співавтором такого цікавого в сенсі змісту документу, як Модельний кримінально-процесуальний кодекс для країн-учасниць СНД. Коли виникла потреба залучити когось із українських фахівців до створення кодексу, двох думок не було. Ясно, що цю складну роботу може виконати Юрій Михайлович Грошевий. І цей науковець не підвів, бо без нього кодекс навряд чи став би повним та, як було заплановано, модельним. Модельним — означає сучасним. А харківський професор у сенсі права був найсучаснішою людиною.

Хтось під час засідань робочої групи наполягав, що потрібно лише доопрацювати Кримінально-процесуальний кодекс Російської Федерації часів СРСР. Інші, навпаки, пропонували взяти найсучасніше, що було накопичене на той час (середина 90-х років) в окремих колишніх союзних республіках, що стали суверенними державами. А професор Грошевий категорично заперечував як проти першого шляху, так і проти другого. Новий документ мав бути саме новим, а не списаним зі старих облізливих кодексів. Плюс, переконував професор, документ має бути адаптований до міжнародного законодавства, оскільки претендує на окремий вид саме міжнародного документа.

«Не можна тут брати передовий досвід і плюсувати до іншого передового досвіду, — казав Юрій Михайлович. — Тут пропонують взяти за основу новий Кримінально-процесуальний кодекс Російської Федерації. Але ж самі представники Росії кажуть, що цей документ недосконалий, такий,

що під гаслами демократичності та змагальності вийшов не менш обвинувальним, ніж кодекси за радянської пори. Тому пропоную створювати оригінальний документ, у якому б ми врахували все».

Модельний кримінально-процесуальний кодекс для країн-учасниць СНД було створено. Його прийняли на пленарному засіданні міжпарламентської асамблеї держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав 17 лютого 1996 року.

...Того картуза а-ля Олег Попов у дружньому шаржі на професора Грошевого пам'ятають в університеті одиниці. А ось його науковий доробок... Незадовго до Нового 2017 року в залі засідань наукової ради Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого відбулася своєрідна конференція під назвою «Кримінальний процес: сучасні виміри та перспективні тенденції». Формально зібрання було присвячене 50-річчю кафедри кримінального процесу. Але пройшло воно під знаком світлого імені професора Юрія Михайловича Грошевого. І не лише тому, що в ті дні виповнювалось 85-ліття від дня народження вченого і викладача.

Наведу лише два витяги з виступів на тому урочистому заході.

«Юрій Михайлович займав особне місце в моєму житті, — сказав ректор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Василь Якович Тацій. — Ми були знайомі з 1965 року, дружили сім'ями. Я багато чому навчився в нього, бо це була людина енциклопедичних знань та постійно сяючої творчої думки. Він пройшов непростий шлях від асистента до професора, але саме йому судилося стати одним із засновників Академії правових наук. Щиро вдячний Юрію Михайловичу за те, що він зробив для кожного з нас, для рідного університету. Пам'ять про цю світлу людину залишиться надовго саме тому, що зробив він для альма-матер, для науки так багато».

«50 років за людськими мірками — це пора житейської та наукової мудрості, — взяла слово завідувача кафедрою кримінального процесу університету Оксана Володимирівна Капліна. — Проте, не будемо забувати, що харківській науковій школі кримінального процесу вже понад 200 років. Адже цей предмет викладався ще в Імператорському університеті, починаючи з 1804 року. Без сумніву, Юрій Михайлович Грошевий, якого я як науковця знала чи не краще за всіх, сказав у цій двохсотлітній історії своє вагоме слово. Сьогодні ми по-сімейному згадуємо наших вчителів. Вони прагнули, щоб потужна школа кримінального процесу ставала ще потужнішою. А щоб згуртований колектив однодумців ставав ще згуртованішим. І саме йому судилося примножувати кращі традиції».

Чирва А. М.

ПОЩЕРБЛЕНА ТРІАДА

Косенко Василь Йосипович (нар. 1949 р.) — суддя Верховного Суду України у відставці, після відставки до остаточного виходу на пенсію працював керівником служби дисциплінарних інспекторів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Харківський юридичний інститут закінчив 1980 року. Після цього працював суддею та керівником кількох столичних районних судів — Дарницького, Залізничного, Солом'янського. Заслужений юрист України, має вищий кваліфікаційний клас судді.

Моя сусідка, молода жінка Тетяна бідкалася якось:

— Ну, ці вчителі взагалі — до ручки дійшли!

— Що трапилося, Тетяно Василівно?

— Синові — 10 років. А в класі вчитель тему для твору нав'язує таким дітям «Влада: моє розуміння».

— Та ви що — правда?! А в сина не зберігся рукопис? — якось незграбно запитав я.

— Зошит? Є, звісно. До речі, за твір вчителька йому одинадцять балів поставила. П'ятірка з мінусом...

— Таню, а чи не могли б ви мені дати на прочитання той... твір... зошит?

— Нема проблем, пішли.

Далекий від того, аби цитувати тут незрілі думки школяра щодо влади. Там нічого, крім правильних висновків, не було. «Влада повинна захищати людей від бідності та ворогів». Хіба не так? Але мені дуже сподобалася інша думка кмітливого Мирона Кулаківського, десятирічного учня. «Щоб не з'являвся один диктатор, — пише не по літах до-

рослий учень, — влада має будуватися на системі противаг. Вона повинна ділитися на три частини — законодавчу, виконавчу та судову».

Протер я очі, але речення не помінялося. Хотілося перепитати сусідку, хлопчині десять чи трохи більше? І зовсім не хотілося думати, що він витягнув це з Інтернету. Та факт наштовхував на ту думку, в якій уже давно переконався: ми — надто політизований народ. Надмір політизований. При цьому міжнародні спостерігачі кажуть, що ми — не політична нація. І лише тому, що як народ випускаємо в умовах названої демократії віжки управління. Виходить, що ми, як ті папути, просто повторюємо завчені політичні сентенції? І малий Мирон — також?

З цими сумнівами звернувся я не до політологів чи соціологів, а до судді Верховного Суду України у відставці, колишнього керівника служби дисциплінарних інспекторів секретаріату Вищої кваліфікаційної комісії суддів Василя Йосиповича Косенка. Хоча прийшов до нього безпосередньо як до випускника Харківського юридичного інституту, що нині перейшов у статус національного університету.

— Ой, це ви щемливу тему зачепили, — відреагував Василь Йосипович, щойно почув про альма-матер. — Чим далі, тим більше пишаюся, що закінчував саме цей інститут. Відтоді, як закінчив його, чимало води сплигло, багато я дізнався про те, як вчать в інших вищих навчальних закладах. І після цього поважав свій інститут ще більше. Я, мабуть, щаслива людина ще й тому, що базових знань з юриспруденції, з основ правосуддя мені вистачило на все життя. Хоч би де я працював.

І це заслуга, насамперед, не моя, а наших викладачів, зокрема тодішнього ректора університету Володимира Пилиповича Маслового. Він навчав нас не лише тонкощам цивільного права, а й повазі до прав, потреб та інтересів простої людини. Ніхто не піклувався про правовий захист простого громадянина більше, ніж він.

Ще назву кандидата юридичних наук, доцента, викладача з судоустрою Людмилу Олексіївну Богословську. Вона була нашим керівником групи, але всі студенти подумки називали Людмилу Олексіївну матір'ю. До неї йшли за порадою, бо спілкувалася вона зі студентами на рівних. Із 35 осіб групи 25 закінчили інститут з відзнакою. Це ж чия заслуга?

Ми брали з неї приклад. Навіть в суто житейському сенсі. Дивіться самі: прийшла до Харківського юридичного інституту в пошуках роботи. Спершу працювала лаборантом. Однак дух вищої школи так захопив Людмилу Олексіївну, що вона вступила до інституту. Потім була аспірантура, захист кандидатської дисертації, а далі — викладання важливого предмету. Ми Людмилу Олексіївну просто обожнювали.

А атмосфера Харківського юридичного інституту лише сприяла закріпленню в наших душах переконання, що людині насамперед потрібно бути людиною. Як кажуть, ким назвався, тим і будь.

У розвинених демократіях давно зрозуміли, що суддя — це самодостатня, державою та законом підтримувана одиниця. Йому там не потрібно виступати із газетними статтями, в яких пояснювати державним мужам, ніби первачкам у школі, що добре, а що погано в судовій владі. Це в нас над суддями ніби якийсь бісівський експеримент проводять. А як вони тиск витримують? А як політизацію перенесуть? А коли їх до якихось партійно-політичних акцій залучити, що з того вийде?

А виходить з усього цього одне: нівелювання правової держави. Більше нічого. Ми її за таких умов не створимо ніколи...

— Василю Йосиповичу, хочу перейти на інші теми. Ви знаєте, вчора почитав твір мого сусіда десяти років...

Мені вдалося дуже швидко переповісти історію про творчу наснагу Мирона Кулаківського, щоб

моєму співрозмовнику не наскучило слухати. Однак пан Косенко дуже зацікавився.

— Як Ви думаєте, пане Андрію, про що це свідчить? Озвучив я свої версії. А мій візаві каже:

— Не думаю, що підліток з Інтернету думку поцупив. Ні. Це наслідок популізму наших влад, які нам втовкмачують, вибачте за грубе слово, певні правильні істини. Ми їх виголошуємо де завгодно, зокрема, й на власних кухнях. А діти з вухами-локаторами — тут як тут.

От розподіл влад. Коли ми про це почали говорити? Правильно, на другий день після проголошення незалежності. А чи дотрималися принципу? Правильно, поки що ні. В усякому разі, судову владу як ігнорували раніше, так і нині топчуть, кому не ліньки.

Пам'ятаєте, як ми колись з вами проводили лінгвістичні вправи, приперчені крутою політикою? От давайте повторимо, адже час минув. Я той витяг із Конституції України напам'ять знаю. Отже: «Судді як носії судової влади при здійсненні правосуддя є незалежними від будь-якого впливу, нікому не підзвітні та підпорядковуються тільки закону. Держава охороняє самостійність і незалежність суддів, встановлюючи спеціальні гарантії, які стосуються не тільки особливого порядку призначення і обрання суддів, а й притягнення їх до відповідальності та звільнення з посади».

Ми тоді ставили після кожної сентенції цього витягу знак запитання і пробували відповісти. Давайте повторимо це.

Судді в Україні є незалежними від будь-якого впливу, нікому не підзвітні та підпорядковуються тільки закону?

Ні. Бо вплив цей носить різноманітний характер, набуває всіляких форм. Звіти у папочці зі шворочками судді нікому не носять, однак коли приймається рішення для когось бажане, підлеглість служителя закону розуміється сама собою. Дві влади замість того, щоб поважати третю гілку, накинулися на неї, немов вона з чужої держави.

Далі: держава охороняє самостійність та незалежність суддів?

Знову ні. Адже тільки в нас склалася загалом ганебна ситуація. Саме держава через своїх високих чиновників влаштувала травлю суддів, навішування на них таких страшних ярликів, що невідомо, як витримують люди таку наругу. Про яку охорону самостійності та незалежності суддів мова, коли немає захисту навіть від цих брудних потоків звинувачень і чесання всіх під одну гребінку! От народні депутати у нас — різні бувають. А судді — всі однакові, тобто корупціонери, порушники закону, переслідувачі власних, а не державних інтересів. Це впливає з логіки деяких заядливих критиканів судової системи.

Ще одне запитання: Держава гарантує особливий порядок притягнення суддів до відповідальності та звільнення з посади?

Тут можна відповісти «так». Однак що це за особливий порядок? Він називається «слухняного милую, а неслухняного — витискаю із системи». У цьому нова влада досягла успіхів. Ви ж погляньте, яких масштабів набуло шельмування суддів! У часи інквізиції такого переслідування інакомислячих не було!..

— Тобто Ви, Василю Йосиповичу, хочете сказати, що владна тріада в нашій державі не лише не витримується, а й набула характеру протистояння? Тоді ж це що — рубання сука, на якому влада сидить, чи його пиляння?

— Скажу так: це — пощерблена тріада. Бо яке ж протистояння, коли дві гілки накидаються на третю, а та навіть права на слово не має. Загалом навіть розмірковувати на цю тему — має держава охороняти чи не має, повинна вона забезпечити чи не повинна — видаються великим, даруйте, блюзнірством. Адже якщо йти за логікою, що держава делегує комусь (тим же суддям) певні повноваження, аби повно виконувати власну місію, то нападками на суддів вона просто компрометує себе. Це вже схоже на ту вдову з казки, котра сама себе відшмагала. Ти, суддя, за велінням моїм суди, а я, держава, натомість кричатиму, що ти корупціонер, що маєш низьку кваліфікацію, що обвішався гріхами, немов бабця на базарі бубликами...

Я про все це скрізь казав. Приміром, виступав на парламентських чи комітетських слуханнях. Сидять наші найрозумніші у світі депутати, слухають. Але від слів судді дедалі нижче голови опускають. Бо він речі своїми іменами називає. А наші обранці звикли до етикету, до культури спілкування, до дипломатії, зрештою, до компромісів. Гірше, коли із совістю. У них від правди навіть розлади шлунку трапляються. А я розповідаю їм про всі ці неподобства. Так як воно є, а не так, як хотілося чути нашим лукавим законотворцям.

Це саме казав я панові Наливайченку, свого часу голові СБУ. Мовляв, якщо Ви хочете боротися з корупцією в судово-правовій системі, то виставляйте своїх бійців під двері судів. Районних, міських, апеляційних — усіх! Щодня! І беріть на замітку, скільки депутатів туди заходить, скільки представників державних адміністрацій. Хай фіксують. А потім варто запитати: а чого Ви, пане депутате, тут були? Які такі державні муки Вас, пане заступнику міністра, змусили завітати до судді?..

Після закінчення Харківського юридичного інституту 1980 року Василь Йосипович Косенко стає суддею. І працював суддею впродовж майже 30 років. А потім була тривала робота у Вищій кваліфікаційній комісії суддів України. До речі, сюди після відставки з посади судді Верховного Суду України він потрапив

не випадково. Адже в його практиці вже була робота в комісіях, так би мовити, нижчого рангу. Щоправда, вони тоді працювали на громадських засадах. Але все одно пан Косенко добре знав цю роботу до приходу в Вищу комісію. Практика роботи в Київській окружній кваліфікаційній комісії суддів далася взнаки.

Все це я нагадую для того, аби довести, що Василь Йосипович Косенко має право розмірковувати на тему розподілу влади, системи противагу тощо. Тому я й ставлю йому таке запитання:

— Так чи інакше виносячи на порядок денний держави створення повноцінної судової влади, вимагаючи дотримання конституційних прав, чи розуміє вона, що тим самим бере на себе дуже велику відповідальність?

— Однозначно. Якби одразу після отримання суверенності за певним суспільним договором нашої системи дали всі належні права, але й попередили про цілковиту відповідальність, такої вакханалії не було б. Пошлюся на такий відсторонений од суду приклад. Бригаді будівельників дають завдання щось там звести, однак над ними, хоч і без батога, стоїть замовник і вказує, що й як робити далі. При цьому він когось критикує, іншого відверто лає, а в цілому бурчить: те не так, а те — зовсім не так. Буде тут достатня продуктивність? Тепер міняємо ситуацію. Замовник каже бригаді, що повністю довіряє її професійності, а просить зробити це і це то. Такий-от обсяг робіт, а таке ось фінансування. Буде продуктивність та відповідальність? Відповідь зрозуміла.

Тож якби записаний до Конституції принцип поділу влади спрацював на практиці, то ми б уже мали і верховенство закону, і правову державу. Суддівський корпус знав би чітко, що від нього вимагається і, без жодного сумніву, сам би справився з усіма проблемами, що їх накопичила влада, відстоюючи суддів од конкретної розбудови системи.

— Коли спростити претензії двох інших гілок влади до третьої, то все зводиться до претензій на кшталт «того ви не вмієте, того не знаєте, а тут ви заплутались у тенетах корупції». Для чого це робиться?

— Знаєте, коли б про це нам, судовій системі, казала якась міфічна особа, про яку б ми знали, що вона безгрішна, можна було б прислухатися. А так... Гадаю кампанія приниження, явного цькування суддів та суддів розв'язана для того, аби дві гілки влади приховали свою неспроможність. Чим нести повну відповідальність за стан речей, то легше ж перевести стрілки відповідальності на когось. І суспільство вводиться в оману: бачите, хто головні винуватці всіх наших бід?

Знаю систему дуже чітко й переконаний, що в українській судово-правовій системі ще є критична маса професіоналів, котрі б змогли переломити си-

туацію на краще. Але вони відсторонені від справ повністю. Було якось у мене тертя з одним дуже високопоставленим добродієм. Дійшло до того, що мені, людині загалом дуже спокійній та врівноваженій, довелося запитати: «Якщо ви підказуєте мені, частіше за все нісенітницю, то, виходить, не довіряєте моєму професіоналізмові? Давайте перевіримо мою кваліфікацію за допомогою якоїсь міжнародної комісії. А потім візьмемося за оцінку вашої кваліфікації. Чи переконаємося, що ви — на своєму місці?»

О, після цього наші горлопани меншають у розмірі. Бо чого нам сьогодні катастрофічно не вистачає в усіх сферах діяльності, так це професіоналізму. Правильно загострюють це питання розумні експерти. Вони ставлять проблему професійного колапсу в країні вище корупції.

— Ви, Василю Йосиповичу, вже не працюєте в системі Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, дивитесь на потуги її діяльності збоку. Коли умовна наша судова влада каже двом іншим, що ви, мовляв, повністю паралізували нашу роботу, вони приймають образ ангела вранці. Як так! Ви маєте органи суддівського самоврядування, ви отримали право підготовки, добору та розстановки своїх кадрів. От Вища кваліфікаційна комісія — хіба це не приклад того, що саме суддям віддано право самим розібратися зі своїм, грубо кажучи, господарством. Ми ж, мовляв, розуміємо: ви самі краще за всіх знаєте, кого відбирати, кого звільняти, кого просувати. Так чи ні?

— Я б міг довго розповідати як про плюси в роботі Комісії, так і мінуси. Ось один із найпоказовіших мінусів. Не можна на таку високу, відповідальну, психологічно дуже важку роботу кота в мішку вибирати. Парадокс? Ні. Чому так кажу? Як можна нашвидкуруч вивчити морально-етичні якості людини? Недарма народна мудрість гласить, що потрібно, аби когось розкусити, два пуди солі з ним з'їсти. Бо одного пуда замало. Людина ще може не розкритися повністю.

Виходить у нас що. Ось одна із кандидатів у судді. Блискучі зовнішні дані. Гарна характеристика, кандидат юридичних наук, працювала у Верховному Суді України науковим консультантом, в адміністративній палаті. Здавалося, кого ще кращого призначати? Президент і призначив її суддею. А через чотири місяці її піймали на хабарі. Затримали. І коли вже на гачку перебувала, ще раз попадається на такому самому діянні. Тобто це в неї у крові. Бо ще й просить: мовляв, що хочете зі мною робити, тільки з роботи не виганяйте!

Це, так би мовити, внутрішні проблеми Комісії. А зовнішні всім очевидні. Весь час законодавча та виконавча влада намагається втрутитися, скоригу-

вати, нейтралізувати активність тощо. Якби ж це во благо, то хай би було так. Так ні! Ви ж погляньте, що з кожним новим витком реформ стає дедалі гірше.

Свого часу я навчався в Судовому коледжі в США, вивчав досвід відправлення правосуддя в багатьох країнах. Там, по-перше, немає таких навантажень на суддів, як у нас, і, по-друге, ніде немає того, щоб суддів державні мужі обливали багнюкою. Як так можна на всю країну сказати, що всі судді — корупціонери? Що це таке?

От сперечаємося в одній аудиторії. За круглим столом. Чую знову: судді — хабарники, судді — далекі від професіоналізму. Не витримав. Беру слово. І кажу: давайте проаналізуємо, скільки суддів засуджено за хабарі. Протягом усіх років незалежності. Будуть поодинокі факти. То чому ж хтось узагальнює факт корупції на всю систему? Тоді давайте візьмемо плітки щодо хабарів у Верховній Раді. Там також, як люди гомонять, кроку не ступиш, не заплативши. Так говорять у народі. А що кажуть про Кабінет Міністрів! Те ж саме.

Не можна на все це спокійно дивитись. І ми знаємо, що в судах коїться чимало безчинств. Але чому? Тому що судді бояться ухвалювати законні рішення. От до чого ми дожилися!

А оці звинувачення в непрофесіоналізмі! Вчепилися в столицю, б'ють по руках конкретних суддів і кричать при цьому, що вони сякі-такі. Але ж світ клином на столиці не зійшовся. Є чимало суддів в областях, районах. Вони відправляють правосуддя. Конкретних скарг людей не так вже й багато, як це подають представники двох інших гілок влади...

Ось так проблеми розподілу влади в демократичному суспільстві розуміє суддя високого рангу у відставці. Василь Йосипович Косенко правильно міркує: не треба оцих крикунів з їхнім популізмом і закиданням усіх брудом. Потрібен спокійний доказовий діалог. Сам пан Косенко, коли на нього накидалися всілякі демагоги та оплачені крикуни, насамперед просив усіх заспокоїтись. А тоді запитав: за що ви пропонуєте звільнити цього суддю? Ага, люди кажуть. А ви самі мали з ним справу? Він виніс неправосудне рішення щодо якогось вашого питання? Ні. То чому ж ви кричите отут під стінами Вищої кваліфікаційної комісії? Хто вас сюди прислав? За що потрібно звільняти суддю? Тільки за те, що йому вимазали ворота дьогтем?

Запал крикунів після цього спадає. Бо конкретика досвідченого судді тверезить. Змушує думати. Зважувати і співставляти. Нам катастрофічно не вистачає конкретики. Замішаної на здоровому глузді.

Чирва А. М.

ЗА КАДРОМ РОБОТИ З КАДРАМИ

Глух Федір Кирилович (1912–1984) — видатний український юрист, сподвижник судово-правової та правоохоронної систем. Харківський юридичний інститут закінчив 1939 року. У 1943–1947 рр. — інструктор ЦК КПУ, потім — заступник прокурора УРСР, а з січня 1953 р. по березень 1957 р. — міністр юстиції республіки. У 1957 р. обирався Головою Верховного Суду УРСР. У 1963–1983 рр. обіймав посаду прокурора республіки.

Під час збирання цього матеріалу чомусь захотілося мені розповісти про тісну творчу й ділову співпрацю, ба, навіть суто людську дружбу Романа Андрійовича Руденка та Федора Кириловича Глуха. Руки просто чешуться це зробити, однак формат моєї замальовки дещо інший. Адже про взаємини двох великих юристів можна й повість писати. А в моему запасі — кілька сторінок. І задача кількома штрихами означити портрет саме Федора Кириловича. Тому... З долею жалю віддаю тему дружби двох прокурорів молодшим колегам. Завважте, тему мало досліджену і дуже цікаву в усіх сенсах. Залишу собі лише один епізод. Зараз про нього розповім.

Після завершення Нюрнберзького процесу, в якому він представляв СРСР, Роман Андрійович повернувся до виконання безпосередніх обов'язків — продовжував керувати органами Прокуратури України. Ясна річ, потрібно було переходити, як тоді казали, на мирні рейки, однак це давалося дуже й дуже

нелегко. Україна істотно постраждала внаслідок Другої світової війни, втратила мільйони працездатних молодих людей. До величезних людських та матеріальних втрат додалося й те, що 1946 року трапилася небувала засуха, що спровокувала в республіці голод 1947 року. Активізувалися банди всіякого окрасу та переконань.

Але відбудова, оновлення були конче потрібними. В усіх сферах, і правовій також. Приймалися нові закони, спрямовані на відновлення народного господарства, охорону державної, суспільної та особистої власності, захист прав та інтересів громадян. За цими загальними та сухими словами стояла важка копітка робота. Й це вимагало від органів прокуратури республіки активізації нагляду за всіма напрямками своєї роботи, посилення організації боротьби зі злочинністю, підвищення якості попереднього розслідування тощо.

Ось Роман Андрійович повертається з Нюрнберга. І буквально наступного дня про-

водить нараду з обласними прокурорами. Він розумів, що розпочати одразу ж ділову частину буде неправильно. Тому коротко розповів про судовий процес над нацистами. А вже тоді поставив завдання на найближчий час. І що було з найголовніших? Кадри.

«Справа добору, виховання та розстановки прокурорських кадрів набуває першочергового значення, — сказав тоді Прокурор України. — Подібні заходи, шановні товариші, — це не самоціль, не формальна частина роботи, як хтось думає. Це найголовніша складова здійснення тих задач, що їх саме життя поставило перед прокуратурою. Я вимагаю, щоб питаннями добору, виховання та розстановки кадрів займалися, крім керівників обласних органів прокуратури, ще й призначені відповідальні за цю роботу з числа керівництва».

Якщо й подумав тоді хтось, що це черговий захід, що швидко забудеться, то він глибоко помилився. Щодня Роман Андрійович спілкувався щонайменше з п'ятьма–шістьма керівниками обласних прокуратур. Перше, чим він цікавився, була кадрова робота. Більше того, довіряючи колегам, вихованець радянської жорсткої системи Руденко волів перевіряти. Тому практикував виїзди на місця саме з метою перевірки в... роботі з кадрами. Прокурор України не зсовував грізно брови, вимагаючи звітів. Ні, він спокійно цікавився, як працюють люди, чи займаються перенавчанням та перепідготовкою, як слідчі та помічники прокурорів адаптувалися в умовах законотворчих новацій. Міг Руденко не лише запитати про побут та відпочинок працівників, а й побувати в сім'ях. Але коли щось було не так не з боку нерозуміння чи невміння, а халатності, тоді оргвисновки були миттєвими. Недолугі звільнялися з органів прокуратури негайно.

Така довга передмова Федора Кириловича Глуха стосується безпосередньо. Є в журналістиці такий прийом, як факт умовчання. Це коли ти розповідаєш про одне, ніби й далеке до предмету твоєї розповіді, але головне десь там присутнє, воно, неназване, живе разом з твоєю оповідкою.

Глух у ті часи був у Руденка заступником із питань кадрів. І наступного дня після згаданої наради, що проводилася після повернення з Німеччини, він викликав заступника до себе. А, коли обмінялися житейською інформацією, повів таку мову:

— Федоре Кириловичу, ти ж розумієш, що людина — це все. Я ще з сільського свого життя пам'ятаю, як батько розмовляв з головою нашого колгоспу. Останній щосили хвалив ланку, яку очолювала дружина Андрія Руденка. А потім сказав слова, які юному Романові врізалися в пам'ять на все життя. «Дивись ти — в Одарки Кузьменкової нічого не виходить, хоча вони з твоєю Марією в однаковійсінських умовах. Так у Руденчихи що не візьми — врожай, центнери, тонни, а та все на труднощі посилається. Все від людини. Все залежить від людини!»

Я першочергову задачу прокуратури поставив на нараді: кадри, кадри і ще раз кадри. І не тому лише, Федоре, що війна нас прорідила. Нові часи настають. На нас як на переможців тепер увесь світ рівнятиметься. Тому — порядок! Тому — люди! Тому — кадри! Ти — учорашній випускник педагогічного технікуму, сільський учитель — маєш погодитися зі мною і підтримати.

У цій іпостасі Федору Кириловичу довелося працювати років зо п'ять. Звісно, що ситуацію з кадрами він зумів переламати, повести її в сучасному на тоді руслі. Втім, не будемо голосливими, адже є на цю тему спогади Глуха:

«Прокурор республіки довірив мені таку важливу роботу, а це довір'я, як кажуть, наростило мені крила. Тим більше, що Роман Андрійович надавав мені й далі повну підтримку. Ми працювали ритм в ритм, а це було для мене ніби барометром правильності дій. Бо Руденко широко посміхався, коли все йшло добре, але набував сталеві твердості, коли щось повертало не туди. Питав він, не зважаючи на дружбу, на заслуги, на досвід.

Ось вношу пропозицію організувати в апараті Прокуратури УРСР, в апаратах обласних прокуратур обов'язкові заняття для оперативного складу. Включаю до планів як теоретичні питання, так і практику прокурорського нагляду. Руденко ознайомився, схвалив ініціативу, а потім провів нараду з обласними керівниками, на якій сказав коротко й ясно: "За виконання планів занять питатиму дуже суворо!"

— Що мені подобалось у цьому керівникові? — запитує Федір Кирилович і сам же відповідає: — те, мабуть, що серед численних турбот та задач він умів виділити найголовніше і сконцентрувати на ньому основну увагу. Далі він концентрував усі сили та засоби на цьому питанні, аби потім домогтися якнайповнішого

його виконання. Прекрасна якість! Як ми казали, Руденко володів прокурорською ідеологією досконало. І навчав нас діяти точно так.

Таким питанням у кінці 40-х та на початку 50-х років того століття була робота з кадрами. "Без цього ми не доб'ємося не те що істотного поліпшення прокурорсько-слідчої діяльності — не зможемо виконувати елементарні функції", — такі слова повторював Роман Андрійович. — Часто він викликав мене до себе в кабінет і ми просто, поділовому обговорювали те чи інше кадрове питання. Іноді складалося враження, що Руденко забув, запустив усі інші питання, аби тільки турбуватися про кадри. Але це було звичайнісінькою оманю. Велике прокурорське господарство України працювало чітко в усій своїй багатогранності...»

Роман Андрійович Руденко 1953 року став на кар'єрне крило і полетів до Москви, а Федора Кириловича Глуха... Так, його також чекало підвищення, але яке. Дуже цікаве, коли розуміти, про що мова. Кадровика прокуратури також школили по-своєму. Він потрапив до списку перспективних кадрів ЦК Компартії України, тому пильне партійне око не лише спостерігало, а й перевіряло висуванця на різних посадах. Товариш Глух як комуніст весь час казав «так» і йшов працювати туди, куди його перенаправляли.

Тут показова біографічна деталь. Після закінчення Харківського юридичного інституту 1939 року, Федір Глух працював спершу в органах прокуратури, де на нього й накинуто те партійне око. Адже невдовзі йому пропонують посаду інструктора відділу кадрів ЦК КП(б)У, згодом підвищують до рівня завідуючого сектором Управління кадрів ЦК КП(б)У.

Тим самим «куратори» вбивали двох зайців. Випробовували товариша Глуха на відповідальній кадровій роботі, а також готували його для подальших звершень. Так би мовити, перепідготовка на марші.

На підтвердження слів про те, що з ним також працювали по-справжньому, варто заглянути в послужний список Федора Кириловича. Зарябить від посад та титулів. Однак це не формальне ганяння претендента на посади. Це випробування перспективного управлінця, що комуністи, до речі, вміли робити бездоганно. Обкатували цього чоловіка, ніби створеного для прокурорської роботи, для того тільки, щоб це був високий професіонал у своїй сфері. У якій саме, коли одна посада вища за іншу? У сфері роботи з кадрами.

Тож коли Романа Андрійовича Руденка перевели на роботу до Москви, Федора Кириловича Глуха призначено міністром юстиції УРСР. Отакі випробовування довелося йому пережити. Я не обмовився: в ті роки — початок-середина 50-х — точилася полеміка, чи повинен Мін'юст керувати судами, а якщо так, то яким чином здійснювати це управління? На що в роботі судово-правової системи має розповсюджуватися керівна та спрямовуюча сила міністерства? Самого міністра цікавило й інше: чи дозволено відомству юстиції втручатися в святая святих суду — підготовки та розстановки кадрів?

Запитання ці не з простого дива. Адже головними завданнями Міністерства юстиції під час його заснування вже в радянські часи були здійснення управління судовими органами та пенітенціарною системою, вдосконалення судочинства в умовах перехідного етапу української державності, кодифікація законодавства, підготовка проектів кримінальних, кримінально-процесуальних та інших нормативних актів.

З часом новий міністр зрозумів, що його коронними питаннями займається сама судова система, а очолюваному ним відомству слід зосередитися на організації та оновленні законодавчого процесу, на правах та обов'язках людини, на нотаріаті. У цих клопотах минуло чотири роки.

Після цього Федора Кириловича направили (як тоді казали, партія та уряд) ще на одну важливу ділянку державної роботи — головувати у Верховному Суді УРСР. Можна довго розповідати про те, що й як робив новий голова. Однак ми домовилися, що будемо вести мову про його роботу з кадрами. Тому один зі штрихів.

Новий колектив — новий для всіх прибульців, будь ти хоч рядовим співробітником, хоч керівником. Федір Кирилович Глух у колективі Верховного Суду України, з яким тепер йому потрібно було працювати так тісно, як ніколи раніше, помітив одну примітну річ. Тут було чимало колишніх фронтовиків. Одних — без руки, ноги чи ока — помітно було одразу. Інші нічого такого не виказували, хоча мали в запасі пройдену війну. А в цієї когорти людей — хоч би ким вони були — свої мірила, свої цінності та уподобання. Як сказав один із них, хто побував у пеклі, той і на рай із розумінням дивиться.

Новий голова суду розумів, що саме з цією категорією суддів потрібно попрацювати якнайретельніше. Не виділяти їх на загальному

тлі, але й суто начальницькими методами (хоча цього Глух ніколи не робив) не добиватися певних результатів. І що він зробив? Здавалося б, просту річ. Федір Кирилович зібрав ветеранів війни й повів з ними відверту розмову про все. Обмалював загальний масив поточної роботи, запевнив, що дуже сподівається на ветеранський гарт та дух, що цінує конкретність, діловитість, досвід, яким збагатили фронтовики роботу суду, а потім уже на закінчення, ніби ненароком запитав, які проблеми у фронтовиків.

Вони спершу відмовчувалися, але хтось сміливіше заявив, що проблема їхня відома. Війна багатьом перекреслила плани, обірвала навчання. Тому всі вони добре розуміють, що є певний дисонанс їхньої кваліфікації та вимог, що після війни вирости в рази. Ось тоді голова запевнив, що жодним чином нікому не заважатиме вчитися. Навіть допомагатиме всім, чим зможе. Але теоретичну підготовку підтягнути потрібно. На тому й порішили.

Його поза очі називали «прокурор у суді». Однак Федір Кирилович аж ніяк не виставляв себе грізним та безкомпромісним «стражем закону». Він спершу глибоко вивчив загальні проблеми Верховного Суду, а потім, за методом Руденка, їх поступово розв'язував. І все ж особливу увагу приділяв кадрам. До речі, за Глуха суддівський корпус вищої судової інстанції не лише пройшов неформальну перекваліфікацію, а й омолодився настільки, наскільки це було можливо в межах штатного розкладу.

Й ось нарешті Федір Кирилович потрапив знову в свою стихію — прокурорську. Тепер уже зовсім оновлений, збагачений досвідом, навчений працювати з людьми в усій складності цієї роботи. Отож 1963 року товариша Глуха призначено Прокурором Української РСР. Власне, всі, хто його знає добре чи гірше, кажуть так: це прокурор і за фахом, і за покликанням. Саме головний прокурор республіки. А те все, що було до цієї іпостасі, так... обов'язкова прелюдія.

Багато чого розповідають про Федора Кириловича Глуха як Прокурора України. Нам доведеться братися знову за своє — за кадри. Новий Прокурор не зробив так, як його старший колега і наставник Роман Андрійович Руденко — не зібрав апарат прокуратури і не дав вказівку зайнятися насамперед кадрами. Але впродовж тих 20 років, які він очолював прокуратуру, жодного дня не пропустив, аби не займатися цими питаннями.

З часом у колективі знали, що шеф виробив (хоч цього ніколи не випинав) власні правила роботи з кадрами. Це в нього було, як отче наш. Тих правил було, може, з десятків. Але кожне обкаталося самим бурхливим прокурорським життям. Скажімо, він умів запримітити та захопити з областей найвищих професіоналів справи. І не тільки перетягував того чи іншого прокурора області в центральний апарат, а й знав, на яку конкретну ділянку новачка поставити. В мене має бути десять–п'ятнадцять тих, за кого я певен: ці тягнутимуть воза завжди. Так колись сказав Прокурор.

Одне з тих правил умовно можна назвати «Чим ти дихаєш, людино?». Федір Кирилович міг довго і прискіпливо розпитувати того чи іншого працівника, з якими проблемами той зіштовхувався та як їх розв'язував. Йому було цікаво знати, людина — формаліст, функціонер чи щиро та зацікавлено ставиться до своєї професії. І це не було перевіркою на лояльність, як дехто вважав. Бо такий підхід він застосовував навіть до тих, хто спіткнувся й кого хтось інший попрохав би на вихід.

Один із соратників Прокурора УРСР Лев Якович Пінський якось пригадав такий випадок. Заступник прокурора Закарпатської області припустився серйозної помилки — порушив строки утримання підозрюваного під вартою. Те, що сьогодні практикується повсюдно й у значних масштабах, за Глуха не проходило. Федір Кирилович миттєво зробив оргвисновки. Порушника викликали на килим до Києва, зібрали нараду, зачитали проект наказу про звільнення. Однак він залишився працювати не лише в обласній прокуратурі, а й на своїй досить відповідальній посаді. Чому?

А тому, що спрацювало згадане правило. Прокурор України завжди залишав шпарину для покаяння і виправлення будь-кого. Однак для цього співробітник мав пройти своєрідний тест. Глух у розмові один на один починав зганяти на слизке, ставити прокурора чи помічника в такі ситуації, з яких важко було вийти. Це було потрібно для того, аби достеменно з'ясувати: людина, скоївши щось протиправне, зробила це через недбалість, розхлябаність чи через незнання.

«Особливо хотілося б наголосити на суто людських якостях цієї яскравої особистості, — каже голова Асоціації випускників Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Віктор Іванович Кононен-

ко. — Він, обіймаючи відповідальні державні посади, мав природний талант підходу до людей. Його любили за людяність і поважали за справедливість.

Федір Кирилович добре знав судову систему та суддів, усіх суддів Верховного Суду України, вже не працюючи тут, називав по імені та по батькові. Відомі його стосунки з головою вищої судової інстанції Олександром Никифоровичем Якименком. Загалом, як тоді казали, правоохоронна та судово-правова система тримається на трьох китах. Це, крім Глуха та згаданого Якименка, ще й міністр юстиції України Володимир Гнатюк Зайчук. В їхній діяльності ми бачили зразок відданості Закону та Справедливості. А ще я їх ставлю прикладом для нинішніх «правителів», як потрібно служити своєму народу.

Глух не був моїм «шефом», однак я та мої колеги-судді дуже його шанували. Останні роки Федір Кирилович сильно хворів, практично не ходив. Але коли засідав Пленум Верховного Суду України, його обов'язково привозили на засідання з лікарні. Він тут не просто був, а брав активну участь у роботі Пленуму. Він знав положення закону про те, що Прокурор України має брати участь у засіданнях Пленуму Верховного Суду і дотримувався його до кінця свого життя».

Після однієї з публікацій про Федора Кириловича Глуха, в якій, зокрема, йшлося і про нього як професійного кадровика, в Інтернеті на форумі з'явився злий коментар. Мовляв, яка робота з кадрами, коли Глух, цей клевет радянської системи, боявся чхнути без дозволу з ЦК партії чи Ради міністрів! Як кажуть, дозволяйте заперечити. І нагадати лише один суто людський епізод.

Було це 1981 року. Розвинений соціалізм панував і правив свою політику. Романа Андрійовича Руденка у Москві на посту Генерального прокурора СРСР змінив Віктор Васильович Найдъонов. Все було бі нічого, однак новий шеф прокурорів вирізнявся принциповістю та непоступливістю в дотриманні законів країни. І треба було йому наразитися на всю пробивну міць одного з любимчиків Леоніда Ілліча Брежнєва — всесильного першого секретаря Краснодарського крайкому партії С. Ф. Медунова. Найдъонов порушив питання про притягнення до кримінальної відповідальності одразу кількох бонз краю, чим

поставив себе в дуже незручне становище. Його не звільняли, однак ігнорували як могли. Шукали привід для того, щоб влаштувати цькування.

Тоді Віктору Васильовичу Найдъонову виповнилося 50 років. До Федора Кириловича Глуха, Прокурора України, з цією інформацією зайшов один із прокурорів, Олександр Григорович Звягінцев. Глух особливої дружби з Найдъоновим не водив. Більше того, до нього вже докотилася хвиля невдоволення політикою Генерального прокурора СРСР. Однак він сказав Звягінцеву: «Ти, Олександр, з Найдъоновим у гарних стосунках. Йому нині не позаздриш. Ювілей у нього післязавтра. Мотнись до Москви та привітай колегу від республіканської прокуратури. Йому, гадаю, буде дуже приємно».

Невдовзі Віктор Васильович Найдъонов, як і передбачалося, був звільнений з посади та з органів прокуратури взагалі. З цього приводу його помічник В. Г. Дьомін написав вірш «На зняття В. В. Найдъонова». А Звягінцев, коли йому дістався примірник вірша, заніс його Федору Кириловичу. Той схилився над аркушем і, прочитавши, глибоко зітхнув. Було від чого:

*По мненію людей приличных,
Он свое дело знал отлично.
Но любят более пластичных
И тех, что все решают лично.
Под тихий шорох авторучек,
Без нахлобучек и без взбучек,
Без шума лишнего и чтения морали
Его убрали.
Ты спросишь, где искать мораль?
Ищи, где хошь,
Найдешь едва ль...*

Чирва А. М.

РОЗМОВА ПРОФЕСОРА З АСПІРАНТОМ

Страхов Микола Миколайович (1925–2007) — відомий науковець у царині історії держави і права, професор. Харківський юридичний інститут закінчив 1952 року. Відтоді працював у цьому ВНЗ: пройшов шлях від асистента кафедри історії держави і права до професора. У 1956 році захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, у 1973-му — докторську дисертацію. Вчене звання професора присвоєно у 1975 році. Член-кореспондент Національної академії правових наук України з 1993 року. Наукова діяльність присвячувалася проблемам методології держави і права зарубіжних країн, України та методиці досліджень і викладанню історико-правових дисциплін. Видав понад 230 наукових праць.

— Миколо Миколайовичу, Ви — автор чи не десятка наукових книг. Скажіть, на милість, як взагалі пишеться книжка?

Професор Страхов не приховує хитруватої усмішки, на запитання можна відповісти поширеним у професорських колах анекдотом, однак це, мабуть, образить його дуже вразливого, але толкового аспіранта Олега Процака. Та трохи пограти на нервах старшому хочеться:

— Як пишеться... Та нема нічого простішого! Береш слово, береш друге, а потім їх з'єднуєш. І таким чином пишеш. Ба, мало не забув: розділові знаки ставиш там, де потрібно...

— Вам жарти. Але я вважаю, що писати книжки — це і талант, і досвід, і сила волі, бо потрібно прив'язувати себе до лави надовго...

Професор правильною поглядів молодого колеги збитий з пантелику, тому якусь мить зосереджується, а потім упевнено говорить:

— Так, усе це має бути. Однак перше, що ти згадав, останнім часом значно знецінено. Так, таланти є, вони не можуть не існувати, та спробуй їх виділити в масі сірій і беручкій до слави і кар'єри. Розумієш, Олеже?

— Так-так, Миколо Миколайовичу, продовжуйте, будь ласка.

— А ти часом не збираєшся за моєю спиною щось таке видати? Науковий бестселер?

— Та що Ви! Як мовиться, кишка тонка. Коли надумаю, Ви першим про це дізнаєтесь.

— Гаразд. Тож коли ти відчуваєш, що не будеш похований під необхідним науковим матеріалом, потрібним для написання твоєї розвідки, важливо обрати тему. Тобто ти як автор маєш сказати нове слово в певній галузі науки. Це в ідеалі, адже знову бурчатиму. Бо безліч сучасних авторів монографій, дисертацій, підручників оце «нове слово» підмінюють поняттям «іншими словами». Щоб не звинуватили в явному плагіаті.

— Тема — це зрозуміло. Однак як її визначити, обрати серед сотень інших? Це що — має бути одкровення зверху?

Микола Миколайович спостерігає за своїм протеже, легко помічає, що той дедалі більше захоплюється їхньою розмовою на кафедрі пізнього вечора. Ніхто і ніщо не заважає. Можна розмовляти хоч усю ніч. Але професор розуміє, що Олег Процак піде далеко. Те, що він ось-ось дозріє з гарною темою для дисертації — нема сумнівів.

Страхів знову не може втриматися від скепсису. Це в них, Страхівих, фамільне. Микола Миколайович народився в Харкові, в сім'ї службовців і дуже інтелігентних людей. Однією з традицій сім'ї були «вечори знущань». Це коли після смачної вечері всі залишалися за столом і починали змагатися в дотепності та гостроті язика. Умовою номер один було не ображатися ні на які уколи словесних рапир.

Тепер професор Страхів уміло користувався цією «гострою зброєю виправлення недоліків». Себто він знав, коли і проти кого можна її застосувувати. Друзі його на собі відчували, якими можуть бути страхівські словесні уколи.

— Якщо чекатимеш теми від Бога, то можеш і померти без написаного твору. І коли в чистилищі він тебе запитає, чому ж ти, негіднику, не написав, що хотів, не звинувачуй його. Бо буде ще гірше...

Вони щиро сміються, однак Процак серйознішає першим. До нього раптом доходить весь зміст жарту. Жарт, від якого кидає в жар.

— Тема... Тема... Був у мене один аспірант. Він усе в мене допомоги просив: «Миколо Миколайовичу, Ви мені лишень тему підкажіть». А далі я — немов накатаною трасою. За півроку дисертацію!..

Я дивлюся на нього: ні, думаю, не напишеш ти ні за півроку, ні за рік. Ти її ніколи не напишеш. Як у воду дивився. Точніше, я дивився у глибини психології. Ця молода людина взагалі пішла не туди, куди потрібно було. Але як про це скажеш, коли позаду здобуття юридичної освіти, вступ до аспірантури...

Не подумай, мій юний друже, що вихваляюсь. Просто кажу тобі те, що відчуваю. От я заходжу до аудиторії, навіть якщо там двісті студентів сидить. Починаю якісь формальні речі на кшталт переклички чи ще чогось, що ректорат просить робити, а сам пробігаю поглядом по очах. І вже за десять хвилин можу сказати: з цього студента вийде гарний фахівець, цей — у науку подасться, цей кине юриспруденцію і в комерцію вдариться...

Одне тобі скажу: кого тема вцілить у тім'ячко, той не бігатиме за професором, щоб підказав. Мені один колега з Києва розповідав, що деякі беручки доцентів за підказку теми гроші беруть. А що —

заробітне місце. Як казав мій батько, гроші — це предмет отримання зиску розумного від дурня. Це саме той варіант...

— Миколо Миколайовичу, бачите, що я вже всі нігті згриз, чекаючи від Вас секретів у пошуку теми...

— Кусати нігті, навіть умовно, як це ти робиш, — дурна звичка. Я ж пам'ятаю про що ми ведемо мову. Тож не хвилюйся.

Тема може виникнути або раптово, коли ти працюєш над якимось матеріалом і випадково натрапив на білу пляму в ньому. Чи чорну діру. Якесь питання хочеться тобі розкрити, але відповіді — катма. Ти до других джерел пірнаєш — ідеальний нуль. Отоді берешся і розробляєш. Сміливо висувуючи свої версії. Знаєш, що різнить справжнього науковця від надутого бовдура? Першого б'ють за сміливі припущення, а другого хвалять за м'якість та послідовність викладу.

Тему тобі можуть підказати добрі люди. Приклад. Десь усередині 60-х, уже забув точну дату, вийшла моя монографія «Поняття та сутність військової демократії». Ось тобі, Олеже Павловичу, про що це свідчить?

— Що саме?

— Поняття «військова демократія».

Аспірант хмикає, а потім і відверто сміється.

— Я знаю по своїй службі в танкових військах, що демократія не поширюється на літаючих крокодилів. Коли сказав старшина, що крокодили літають, тоді всі разом за ним мають це затвердити...

— От-от. Саме таке переконання і в мене було. І коли мене приголомшили гарним питаннячком... Тут і мене перемкнуло. А сталося це тоді, як у товаристві «Знання» лекцію мене попросили почитати. Читаю. А один грамотний слухач поправив окуляри на носі і запитує: «А чому, шановний професоре права, в суспільствах не прижилася військова демократія?»

Я анекдот з армійських буднів, а пан цей дивиться крізь товсті лінзи, не мигаючи. Я не став наслідувати тих недотеп-лекторів, хто воліє всяку нісенітницю людям на вуха вішати. Чесно зізнався: ця цікава тема мене жодного разу не зачепила жодним крилом. Але одразу ж зізнався, що професором лише мрію стати, а поки що доцент кафедри історії держави і права.

Сам уже наступного дня до бібліотеки бігом. І дуже швидко зрозумів, що ж це таке — військова демократія. Віче в древньому Києві, Чернігові чи Новгороді — оце й є вияв військової демократії. Це коли на нараду з дуже важливих питань збираються чоловіки, що мають у руках зброю і готові будь-якої миті вирушити в похід.

Круг у запорізьких козаків — це дуже яскравий вияв військової демократії. Коміції у Древньому Римі — також. В індоіранській традиції існував звичай, відповідно до якого чоловік, котрий зміг далі всіх пустити стрілу з лука, автоматично обирався вождем. Дарій I використовував образ царя-лучника у своїх монетах — дариках.

Традиції військової демократії не прижилися тому, що військових як таких поступово відтіснили від політичного управління, керувати державами стали цивільні. Умовно цивільні люди.

Ось таким чином з'явилася моя друкована праця «Основи та сутність військової демократії». Це тоді, коли я вже захопився історією держави і права. Пізніше «чужа» тема розроблена мною у праці «Військова демократія у східного слов'янства».

Ще в мене є робота щодо поняття та сутності конфедерації...

Тут, скажу тобі, важлива не кон'юнктура, а щирість підходу. Хочу написати і не можу не написати! Ось тільки так.

— Ви кажете, щирість потрібна. Тоді можна я поставлю запитання з каверзним підтекстом?

— Давай! Сміливо!

— Чи можна щиро написати монографію, чи то пак, дисертацію на тему «Земельне законодавство УРСР у боротьбі за зміцнення союзу робітничого класу і селянства під час переходу до непу»? Це тема Вашої, Микола Миколайовичу, дисертації на здобуття вченого ступеня кандидата юридичних наук, даруйте за нагадування. Про це можна сьогодні — маємо 2004 рік — запитати, і нічого за те не буде.

— Можна не тільки запитати сміливо, а й відповісти без оглядки. Колись весь Радянський Союз сміявся з того уральського директора, до якого приїхав кореспондент з Москви, з «Известий». Керівника журналіст запитує, а той мовчить. Той запитує, а той — ніби води в рот набрав. Тоді кореспондент запитує: «Чому Ви мовчите — боїтеся моїх запитань?» «Ні, — відказує директор, — я боюсь своїх відповідей».

Ти, Олеже, судиш суто з назви роботи, або з міркувань політичних, ідеологічних. Мовляв, ефемерний союз робітників та селян, ще ефемерніша нова економічна політика Леніна, якою він хотів просто ослабити зашморг на шиях простого народу. Однак юридична, правова основа цієї роботи — «земельне законодавство». Це було слабкою ланкою в законодавчому масиві. А земельні питання, як знаємо з історії чи України, чи СРСР, чи Америки — не суть важливо! — стояли дуже гостро. Палі його стирчали також і в питанні розмежувань прав робітників та селян щодо того ж земельного

питання. Як надати тим і тим права, водночас не посваривши їх? От же що важливо. А не те, скільки разів цитував я Леніна, Маркса чи Хрущова.

Цитувати класиків марксизму-ленінізму, керівників країни поточного часу нас змушували парткоми. Моя наступна дисертація — на доктора наук — зовні вже дуже серйозна, критики тут бути не може: «Основні закономірності виникнення і розвитку держави в країнах Стародавнього Сходу». Якого ідеологічного ярлика сюди навесиш? Та я цитував у роботі того ж Леніна, Маркса з Енгельсом, Брежнєва...

Колись жартував один літературний критик: образи основних героїв твору вивів, залишається ще образ «дорогого і любимого Леоніда Ілліча» вивести — й порядок!

Хтось цитував те, що не завжди лягало в рядок для того, аби побачити свої думки в друкованому вигляді. А інший залюбки на цьому спекулював. Коли роботу бракували, критикували незугарного автора, він міг примружити око: «Так мені й чотирнадцять цитат Леніна та двадцять п'ять цитат Брежнєва — в смітник?!» Редактор бліднішав і казав, що, може, до роботи не придивився як слід...

— Тобто, я правильно розумію Вас? Коли ти в наукову роботу заклав свіжу ідею, новий напрямок, вихід із тупика, тоді розумний колега це легко знайде серед сміття цитат?

— Слухай, шановний аспіранте, ти мене своїм розумом лякаєш! Дивись, бо мені не хочеться здаватися — іти до ректора і писати заяву на звільнення. Мовляв, тут у мене є аспірант — я на його тлі ніщо, тому в очолюваному Вами інституті, чи то пак, академії, мені роботи більше нічого...

— Микола Миколайовичу, не знущайтесь! Самі ж кажете, що юриспруденція як наука наукою є доти, доти кожен автор уперто шукає істину. От я, хай поки що не автор, слідую Вашим мудрим настановам...

— Олеже, не ображайся. Просто ти вдало і вичерпно сказав, коментарі тут зайві. А про пошук істини в юриспруденції казав і кажу не для того, аби похизуватися розумом. Колись хтось із великих фізиків — Капиця це був чи Ландау — різко та безапеляційно заявив, що наука — це те, що вивчає закони природи. Все інше — бліді тіні науки. Я розумію добродія, автора цих слів. Він мучиться півжиття над тим, щоб прослідкувати якусь загадкову дію нейтрона, відчуває, як йому в шию дихають заокеанські конкуренти, а тут якийсь... доктор філологічних наук. Захистив дисертацію на тому, що досліджував рухи язика під час вимовляння лексикої комуністичного спрямування...

Обоє знову сміються. Молодший пропонує попий чаю, старший киває головою — і зашумів електричний чайник. Розмова точиться на тлі цього шуму.

— ...Я б не був настільки категоричним. Пошук законів природи — це пошук істини. Пошук законів розвитку суспільства — це пошук істини також. Невігластво будь в чому штовхає нас назад до печери та полювання на мамонтів. Адже варто нам розслабитися, як вони, мамонти, знову з'являться на Землі.

Наука — це ще й можливість просвітити себе і навколишніх. От було щось малозрозуміле, проблемне, тупикове. Аж тут з'являється світлий розум з яскравою лампою, який осяє те, що здавалося темним. Отак я бачу науку. Право може бути високою наукою, коли братимемо справді важливі речі.

— А написання підручників — воно підпадає під закономірності написання наукових книжок?

— О, це дуже цікаве запитання. Хтось скаже: для написання монографії в мене таланту нема, а от підручник із певного напрямку зроблю залюбки. Тікати слід подалі від такого підручника. Бо його створити — це як масло збивати. Маса, що з'являється в молоці, й яка є маслом — це витяжка з рідини, найцінніше, що є в ній. Так і підручник: це витяжка знань та думок із того всього, що накопичив автор чи автори. Чому підручники, як правило, мають кількох авторів? Тому що важко одному охопити цілу галузь знань. От і починають розробляти кожен те, на чому зуби з'їв...

— Ви поеми не пишете, Миколо Миколайовичу? От би вийшла гарна «Ода про масло»...

— Пане Процаку! Мені подобається те, що Ви переймаєте в мене не тільки секрети історії держави і права, а й манеру спілкування. Іронія, до твого, Олеже, відома, — це блискітки розуму. Єдина вада: легко образити того, на кого вона спрямована.

— Гаразд, а ось Ви написали підручник «Історія держави і права зарубіжних країн». Від себе сажу: класно зроблений, доступні знання, все просто відшуковується. Але чому Ви його кілька разів перевидавали?

— Тричі. Три видання витримала ця книжка. Тому що підручник, коли він затребуваний, проходить перевірку на тих, кому він адресується. За відгуками тобі зрозуміло: там блідо щось пояснив, там припустився помилки, там узагалі промовчав, хоча напрацювання були. Хоча скажу тобі відверто: мені як автору не соромно за нього. Ще й, до всього, ніхто вже не змушував мене цитувати Володимира нашого Ілліча чи інших іллічів. Писався він у незалежні часи. Однак якби я в марксистів помітив слушну думку, то обов'язково нею б прислухався.

— Державну премію України Ви за цей підручник отримали?

— Ні, мій юний друже. Ця висока нагорода надогнала мене за іншу книгу. Точніше, за дві книги: «Історія держави і права України». Академічний курс у 2-х томах. Державну премію отримала група науковців.

— А чому Ви не відмовилися від неї, як інші?

— А, ти маєш на увазі широкомасштабну кампанію «Кучму — геть!»? Її, маю на увазі відмову од державних нагород усілякого достоїнства, збурих, якщо не помиляюсь, хтось із журналістів. І почали відмовлятися від орденів, медалей, звань в усіх царинах. Були спроби похитати і лауреатів Державної премії. Тільки ж там гроші! Це жарт, Олеже... Мені телефонували також із пропозицією відмовитися. Але я категорично відмовився. Знаєш, чим аргументував? Сказав, що, по-перше, премію вистраждав своєю нелегкою інтелектуальною працею і пишаюсь нею. По-друге, мені її давав конкретно не Леонід Данилович чи Леонід Макарович. Держава Україна, за яку тимчасово підписався Кучма. А рекомендували її на здобуття Державної премії 2002 року колеги-науковці. Як я міг плюнути їм у душу?!

Ось такі справи, пане Процаку. До речі, мені дуже подобається одна відповідь Леоніда Кучми пресі. Він сказав: «Україна без Кучми? Я не проти. Але давайте повернемось до цієї теми років через десять». Коментарі, гадаю, тут зайві...

Професор Микола Миколайович Страхов кидає погляд на настінний годинник у кімнаті:

— Ого, Олеже! Майже одинадцята ночі! Що це ми? Мене так сім'я попросить на килимку під дверима переночувати...

Чоловіки засміялися і почали вдягати плащі.

Чирва А. М.

КОВАЛЬ СВОЄЇ ДОЛІ

Із 75-ти років життя Микола Петрович Коваль вірою і правдою відслужив Феміді понад 40, з них 26 — на посаді голови Миколаївського обласного (апеляційного) суду.

Народився суддя 30 січня 1942-го у селищі Краснокутськ, що на Харківщині. Батько Петро Васильович (фронтовик з 1941 по 1945), працював шофером на автопідприємстві, мати — у колгоспі. Після закінчення семирічки хлопець навчався у Харківському хіміко-технічному технікумі, працював у Черкасах. Потім три роки виконував почесний обов'язок у лавах Радянської армії. У 1968 році закінчив факультет правознавства Харківського юридичного інституту. Стажист Заводського районного суду Миколаєва, суддя Казанківського, що на Миколаївщині та Ленінського у місті корабелів судів, голова Заводського райсуду, заступник голови, а з 1982 до 2008-го — голова обласного суду. Ці сходинки гідно й упевнено пройшов суддя першого кваліфікаційного класу, Заслужений юрист України Микола Коваль. Його сумлінна високопрофесійна праця оцінена державою, Верховним Судом України, Вищою радою юстиції, Союзом юристів, місцевими органами влади та іншими фаховими структурами. Захоплення слуги Феміди — історія, література, спорт, рибалка.

Дружина Валентина Сергіївна — педагог, син Сергій — суддя господарського суду.

До знайомства я багато років знав Миколу Петровича заочно. Його ім'я було на слуху не тільки на Миколаївщині й у столиці, де професіонали високо цінували організаторський і фаховий хист Ковалю. Головний суддя з міста корабелів неодноразово представляв нашу державу на міжнародних конференціях і семінарах в США, Чехії, Франції, Швейцарії та інших країнах. Часто голова суду приймав іноземних колег у рідному місті. І завжди йому, досвідченому, комунікабельному, гостинному керівникові було чим поділитися з правознавцями. Одне сказати — Миколаївський облсуд ніс нелегку ношу модельного з упровадження в судову практику положень Європейської конвенції з прав людини. А ще був одним із небагатьох, кому Київ доручав поставити крапку над І в найбільш складних і резонансних справах. Жоден із вердиктів, слід зазначити, не був скасований вищими інстанціями. Якщо вже миколаївці після ретельного, всебічного і об'єктивного розгляду визнали підсудного негідником, пройдою чи телепнем — дарма апелювати й до Бога. Але, що приємно дивувало, Миколаївщина уперто «псувала цифру» кількістю виправдальних вироків. Тут хотіли й уміли (утім, хочуть і вміють і сьогодні) відокремити зерна від плевел, почути людину і невинного назвати невинним.

Саме це кредо сповідував усе життя вірний слуга Феміди Микола Коваль. Вимагав цього й від

колег. Чи не тому його принципова позиція, дух законності та справедливості й нині сповідаються більшістю суддів Миколаївщини. Пам'ятають тут аксакала юриспруденції, прагнуть слідувати його шляхом, дотримуватися його чеснот.

У Степана Олійника, уславленого сатирика, борця з мерзотниками й нікчемами, є чудовий вірш «Відповідаю вам, колего!». А в ньому рядки:

«Як люди. Йтиму до мети,
А не сидітиму в берлозі!
Найбільше щастя — йти і йти...
І якщо впасти, то в дорозі».

Сказано наче про Миколу Ковалю. Він теж прагне «йти і йти». Для нього й досі непосильний труд — сидіти склавши руки (і на пенсії він викладав у вузі, займався науковими дослідженнями в області юриспруденції). Коли Коваль очолив Заводський суд, поставив за мету відремонтувати приміщення, що відлякували учасників судових процесів. Коли став головою обласного суду, пообіцяв собі перевести колектив у новобудову.

Під лежачий камінь, однак, вода не тече... Мало хто знає, скільки порогів, у тому числі столичних, оббив молодий і настирливий керівник, скільки сил і енергії віддав у доведенні чиновникам-бюрократам, що суд — це і обличчя можновладців, а не тільки Феміди. Що престиж регіону — не приміщення райкому чи райдержадміністрації. Довів! Побудували новий триповерховий храм правосуддя, почали реконструювати другий корпус...

...Сказав — зробив. Це від батьків, незаперечних авторитетів Миколи Петровича. Від мами узяв душевність, велике серце, від тата — прагнення самотужки «розібрати мотор і скласти». Тому і шофером звався, а не водієм...

Докопатися до істини, по Пастернаку «дойти до самої суті — в роботі, в пошуку шляху» — це кредо Ковалю.

Він любить перемоги. У 1965-му 23-річний першокурсник Микола стояв серед друзів у дворіку закладу під час відкриття алеї Пам'яті полеглих на війні викладачів і студентів. Уперше після 17-ти років ігнорування Кремлем святкування 9 травня на державному рівні урочистості «оживили». Тоді під впливом емоцій Микола поставив за мету перемогти. У великому й малому.

Він перемагав як ефективний будівельний менеджер; як депутат місцевих рад, допомагаючи виборцям покращити їхнє життя-буття; як суддя-наставник, учні якого нині успішно здійснюють правосуддя, очолюють суддівські колективи. Та найбільше, очевидно, він пишається тим, що був неупередженим суддею. Дивився не на прокурора,

а на саму справу. До винуватців був суворим без жорстокості, або поблажливим без потурання. На його рахунку тисячі справ. Запам'яталися десятки, серед яких, передусім перші рішення, з яких почала заповнюватися безцінна скарбничка досвіду. Про невинного дармоїда, який так осточортів міліціонерам, що вони аж тремтіли від бажання надовго запроторити рецидивіста в буцегарню. І нічого кращого не видумали, як підкинути бідолашному патрон. Не вийшло!.. Пригадає робітника, що отримав на виробництві професійну хворобу, а горе-начальники вирішили звільнити за скороченням штату. Спіймали облизня... Жінка вела аморальний спосіб життя. Їй «світив» максимальний строк покарання. Молодий Коваль не поспішав рубати з плеча. Він переконав досвідчених народних засідателів, що довготривале перебування в тюрмі згубить підсудну, треба дати їй шанс, повірити в її каяття...

Нелегко давалися ті вердикти. За ними були дні роздумів, глибокий аналіз ситуації, відчуття людини, копання в деталях (як у батька-шофера) і, звичайно, його Величність закон.

Ці риси — «дойти до самої суті», працелюбність, прагнення до досконалого вивчення справи — помітили ще в деканаті інституту. І коли з Києва туди приїхав «покупець» найкращих випускників у судові органи, йому порекомендували лише трьох із двохсот студентів.

Так Микола Петрович потрапив на суддівську стежу. Без прокурорського, зазначте, досвіду, без адвокатської практики, без навичок слідчого.

Добре, коли на розгляд надходили житейські справи — навчався у прокурорів, адвокатів, вчили уму-та-розуму засідателі з народу. Вони допомагали докопатися до причин правопорушення, зрозуміти, свідомо на нього йшла людина чи стала жертвою обставин. Та були справи, в яких сам чорт ноги зламає, а помічників-порадників — катма.

Коли на лаві підсудних опинилися керівники забороненої законодавством секти баптистів, які агресивно виступали проти служби в армії, не дозволяли молоді вести активний спосіб життя, проповідували ненависть до всього світського, суддя Коваль зрозумів, що вести судові розслідування не готовий. Бракувало знань про релігійне сектантство. І тоді після роботи він зачистив у бібліотеку. Після активного студіювання відповідної літератури, аналізу злочинної діяльності підсудних Коваль провів відкриті слухання. І вкотре переміг.

Микола Петрович не визнає досконалість наполовину. За натурою він шофер, а не водій.

...Ми бесідуємо в затишному готельному номері (пізніше візаві скромно зауважить: «Колись тут був заводський гуртожиток, у якому я прожив п'ять років»). Слухаю і згадую вислови про нього його колеги, близьких, знайомих. Вони відзначали цілеспрямованість і толерантність Ковалю; аналітичний розум, здатність «переварити» масив інформації і зробити правильні висновки; доступність для тих, хто потребує його кваліфікованої допомоги чи поради.

Говоримо про актуальне, наболіле. Зокрема, про полювання на відьом, організованих відносно суддів.

— Такої як нині недовіри до них ніколи не було. Однак гріх усіх стригти під одну гребінку, припинювати статус суддів. Власників заплямованої мантиї необхідно вимітати із системи поганою мітлою. Але законним способом, а не за вимогою вуличних горлопанів чи заздрісників. «Свобода полягає в тому, щоб залежати лише від законів», — сказав Вольтер. А суддівський корпус, не секрет, завжди був під ковпаком можновладців, вони розбещували його телефонним правом, привілеями, а нині кинули на розтерзання «народним месником». Щодо сумнозвісного закону Савченко скажу так: його слід було приймати не під килимом, а після ретельного вивчення й обговорення. Тепер же потрібно виконувати, вносячи розумні поправки. І пам'ятати: нові закони створюють і нові лазівки. В одному з районних судів Миколаєва уже півтора роки розглядається кримінальна справа. Чотири підсудних, восьмеро адвокатів. Когось нема на засіданні — слухання переноситься. Можете уявити, скільки часу треба до виголошення вироку. Зловмисники можуть вийти на волю... із СІЗО.

...Не оминули ми, звісно, і проблеми боротьби з корупцією. Про неї останнім часом так гучно теверенять за кожним рогом, що, боюся, аби не забалакали. Шалений опір, який чинять деякі колишні партійні та комсомольські кадри і сучасні нуворіші, що розжиріли саме завдяки продажності наводять на кримінальну думку: треба рішуче відсікати руку, яка іншу мие. Дюжина відповідних структур чи не щодня під телекамери істерично волають про чергову «знахідку» сучасного динозавра-корупціонера і... Ані повернутих вкрадених коштів, ані масових переодягнень покидьків у тюремні роби. Суцільні мильні бульбашки!

— Нинішня антикорупційна кампанія — не перша за роки незалежності, — зазначає Микола Петрович. — Ще 1997 року була прийнята відповідна національна програма протидії хабарництву і всілякого роду зловживанням можновладцями.

У ній, зокрема, підкреслювалося, що чинний тоді закон про боротьбу з корупцією фактично не застосовувався. Правоохоронці, як, зрештою, і сьогодні, не прагнули закидати суди справами про підкупних і продажних. А ті, що розглядалися — за нинішніми мірками до непристойності смішні. Співробітниця служби страхнагляду відкрила приватну фірму й оформила безпроцентний кредит; епідеміолога-перевірляльника пригостили рибкою; вчителька отримала від випускників кришталеву вазу... Ніз-зя! На лаву!..

...Про те, що доведеться вершити долі людей Миколі й не снилося. І не мріяв робочий хлопець про мантию. Під час чергової відпустки додому рядовий предметно поспілкувався з родичем, студентом Харківського юридичного. Тому, вочевидь, не бракувало ні знань, ні фантазії, щоб описати будні слідчого й переконати вступати до кращого фахового інституту країни. Тоді й загорівся солдат романтикою: засідки, переслідування зловмисника; «Стояти! Карний розшук!»; стрілянина...

Доля розпорядилася інакше, вказавши стежу до суддівського «трону». Про що Коваль ніколи не шкодував на відміну від більшості однокурсників, які мріяли про кар'єру слуги Феміди. Єдине до чого дуже прагнув молодий спеціаліст перші роки роботи — відправляти правосуддя на малій батьківщині. Куди тягне, як віруючого до храму. Як вдячного випускника до альма-матер, де і нині все нагадує студентські роки, улюблених викладачів, професорів від Бога: М. Страхова, В. Маслова, В. Сташиса, В. Гордона.

...Життя Миколи Ковалю складається з перемог. Малих і великих. Головна — він відбувся як високопрофесійний, визнаний не тільки у колі правознавців суддя. Вершити правосуддя стало покликанням. Покликанням його душі та серця.

Іван ІЛЛЯШ
Миколаїв

УНІВЕРСИТЕТ МРІЇ

Студентські роки — одні з найяскравіших та найщасливіших моментів життя. Це світла пора, коли позаду залишилась шкільна парта та відкрилась дорога в нове, доросле життя.

Сотні перспектив, які з'являються перед абітурієнтами після одержання атестата про здобуття середньої освіти, вимагають водночас значної відваги та виваженості в рішеннях. Адже від правильності вибору вищого навчального закладу, в якому молода людина пізнаватиме тонкощі знань конкретної галузевої належності, залежатиме її майбутнє: професія, достаток та соціальний статус.

Чотири роки тому такий вибір стояв і переді мною. Наслідуючи приклад батька, вирішила присвятити себе юриспруденції, але питання про вищий навчальний заклад, у якому буде закладено фундамент справі усього життя, залишалось відкритим. Як і більшість молоді,

мріяла підкорити столицю, але коли одного разу відвідала сайт Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (а тоді ще Національного юридичного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого») та переглянула фото навчальних корпусів, комфортних гуртожитків, ознайомила з звітами про наукові, творчі та спортивні здобутки викладацького складу, студентів, вирішила, що і сама повинна стати частиною життя цього навчального закладу.

Зараз, коли до одержання диплому бакалавра рукою подати, точно знаю, що не схибила й обрала справді найкращий виш.

За що я люблю свою alma-mater?

По-перше, за ґрунтовні знання, які не одержить тут хіба що лінивий. Навчальний план розрахований на систематичне, ґрунтовне опанування всіх тонкощів різноманітних галузей

правової науки, а наполеглива, віддана робота викладачів спрямована не тільки на якісний виклад і систематизацію матеріалу, заповнення «прогалин» у знаннях студентів, але й популяризацію наукової діяльності. Індивідуальні роботи сприяють розвитку творчих здібностей майбутніх юристів, пошуків власних шляхів вирішення певних колізійних питань та формування активної громадянської позиції. Я з задоволенням надсилаю свої наукові роботи у фахові видання й беру участь у роботі різноманітних науково-практичних конференцій, де студенти разом із видатними правознавцями, юристами-практиками розмірковують над важливими питаннями державно-правової діяльності та діляться результатами наукових розробок. Не викликає подиву, що саме наші

викладачі так активно беруть участь у процесі правотворчості, адже вже понад століття харківська правова школа була й залишається потужним центром сучасної правової думки.

Та не тільки за високий професіоналізм і ґрунтовні теоретичні та практичні знання ми цінуємо наших викладачів. Окреме спасибі хочеться сказати перш усього за людяність, відданість улюбленій справі та вміння працювати з молоддю.

У нас завжди можна звернутися до викладача за допомогою і ніколи не отримати відмову: чи то це буде певне практичне питання, чи ж прохання про допомогу в оформленні наукової роботи. Директори факультетів, адміністрація дбає про те, щоб у студента не виникло труднощів у правильній організації

часу, адже сам навчально-виховний процес дає можливість не тільки наполегливо вчитись, а ще й саморозвиватись. Найчастіше практичні заняття студентам проводять саме молоді науковці — аспіранти та асистенти. Проте невеликий досвід роботи завжди компенсується бажанням проводити семінари із застосуванням сучасних технологій, добрим розумінням психології молоді та вмінням підбирати саме ті форми навчання, які сприятимуть найкращому опануванню знань.

Окремо слід сказати про об'єктивність: якщо ти старанно працюєш протягом семестру та систематично опановуєш знання, будь певний, що на екзамені твої зусилля оцінять як слід. Саме і так потрібно «ростити» майбутніх юристів: неупередженість є одним із основних постулатів нашої майбутньої професії.

Рівень підготовки студентів не був би настільки високим, якби не ґрунтовна матеріальна та науково-технічна база. Бібліотека, що налічує 1,5 млн екземплярів видань наукової, художньої літератури різних видавництв та різних історичних періодів стала справді улюбленим місцем для студентів, де можна не тільки знайти відповідь на будь-яке запитання при підготовці до практичного заняття або написанні курсової роботи, але й отримати кваліфіковану допомогу. Наші бібліотекарі вміють розпалити жагу до знань: окрім наукового видання, яке ти замовляєш, отримаєш ще й з десятків інших пропозицій, які для тебе дбайливо підберуть працівники бібліотеки. Комфортабельні зали, достатня кількість комп'ютерів, обслуговування із застосування автоматизованих технологій робить навчання ще ефективнішим та приємнішим.

Університет — це не тільки те місце, де ти можеш ґрунтовно вивчити різні галузі права, але й проявити всі свої найкращі якості, продемонструвати свої таланти та розкритись як особистість. Для тих, хто мріє присвятити своє життя науці та через декілька років самому навчати майбутніх служителів Феміди, завжди гостинно відчинено двері в десяток наукових гуртків. Окремо хотілось би згадати про роботу гуртка з міжнародного права, учасники якого захищають честь нашого вчн на міжнародній арені (наприклад, беручи участь у різноманітних міжнародних судових змаганнях).

На тих, хто майстерно танцює, чудово співає або ж іншим чином проявляє своє «твор-

че начало» з нетерпінням очікують у Палаці студентів. Концерти за участю наших артистів вражають феєрією дійства та довершеністю виступів, а наполеглива робота заслужених діячів мистецтва, що працюють із молоддю, приносить свої плоди у вигляді шалених овацій задоволеної публіки.

Цілеспрямовані, відповідальні, енергійні майбутні юристи, які знаходять час не тільки на відмінне навчання та саморозвиток, але й на працю на благо інших студентів, активно трудяться в студентських радах гуртожитків, сенатах факультету, різноманітних інтерактивних проектах і молодіжних організаціях. Декілька слів хотілось би сказати про Лігу студентів

«Асоціації випускників Національного юридичного університету», до якої належу і я ось уже два роки. За цей час я пересвідчилася, що «Ліга» — це дійсно платформа для реалізації амбіцій і задумів студентства. Беручи участь у роботі різноманітних відділів (інформаційного, культмасового, спортивного, наукового), члени Ліги реалізують цікаві проекти та розробляють заходи, в яких із задоволенням беруть участь не тільки студенти нашого внз, але й викладачі. Тут ти завжди можеш розраховувати на підтримку та допомогу старших друзів. Зокрема, слова вдячності слід виразити Артуру Олександровичу Булгакову, який завжди знаходить підхід до кожного «лігівця», допомагає вийти навіть, здавалось, із найскрутнішої ситуації та стимулює до все нових та нових здобутків та перемог.

«У здоровому тілі — здоровий дух» — гласить народна мудрість. Добре знають про це й у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого: добре облаштовані спортивні зали з достатньою кількістю необхідного приладдя, басейн, стадіони, футбольне поле та спортивні майданчики заохочують студентів дбати про фізичну форму та вдосконалюватись. Завдяки роботі спортивних секцій та цілеспрямованим тренуванням, що проводять викладачі фізичної культури, ми щороку вітаємо наших студентів-спортсменів із новими спортивними здобутками.

За ці чотири роки я вже звикла до заздрісних та захоплених вигуків моїх знайомих, що навчаються в інших університетах. Дійсно, чого вартий тільки Центральний корпус університету — храм науки вражає своєю величчю та архітек-

турною красою: коли замислюєшся, що просторими, світлими коридорами проходило не одне покоління видатних науковців та юристів-практиків, мотивація навчатись мимоволі зростає в десятки раз, а мудрі та деколи суворі погляди професорів, що дивляться із портретів на стінах та з-за викладацької трибуни посилюють її ще більше.

Дійсно, мені пощастило навчатись у одному з найкращих вузів України! Після виходу розважальної програми на одному з телеканалів уся Україна побачила, якими комфортабельними гуртожитками забезпечені наші студенти: нас захистили від усіх можливих побутових проблем і труднощів, щоб навчання проходило максимально ефективно та продуктивно.

Смачні обіди у просторих їдальнях не дають сумувати за домашньою їжею та додають сил перед часто виснажливими, але такими цінними заняттями.

Саме тому здобувати освітньо-кваліфікаційний рівень «Магістр» я хочу саме в стінах свого, уже такого рідного, вищого навчального закладу, який зробив моє студентське життя справді насиченим та цікавим, подарував

море позитивних і яскравих емоцій, цінних знайомств, а головне — віру у те, що для підкорення Олімпу юриспруденції, щасливого майбутнього я здобула вже все необхідне!

*Підготувала Гурська Софія,
студентка 4 курсу
факультету підготовки кадрів для ПФУ*

Вітаємо з ювілеєм!

*Редколегія та творча група Вісника
приєднується
до найщиріших привітань
на адресу професора
Коновалової Віолетти Омелянівни*

Упродовж понад шести десятиліть вона готує та виховує надійну юридичну зміну країни. Її лекції з криміналістики — це симбіоз глибоких знань, повчальних ситуацій та цікавих фактів.

Віолетта Омелянівна — перша на теренах СРСР жінка, котра здобула звання доктора юридичних наук у царині криміналістики. Професор Коновалова започаткувала новий підхід до використання у криміналістичній тактиці досягнень логіки і психології, що відкрило нові можливості для слідчої та судової практики. Є в неї достойні учні, що примножують всі її новаторські починання: викладач підготувала трьох докторів та 25 кандидатів наук.

Від імені всіх випускників Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого Віолетті Омелянівні низький уклін, побажання міцного здоров'я та нев'яучої поваги колег.

Лауреату Державної премії
в галузі науки і техніки,
академіку НАПрН України, доктору
юридичних наук, професору,
заслуженому діячу
науки і техніки України,
тричі лауреату премії
імені Ярослава Мудрого

*Віолетті
Омелянівні
Коноваловій*
присвячується

*Віолетта — італійське violetta
(французьке violette) «фіалка»;
поширилось під впливом
опери Д. Верді «Травіата»*

Інтелектуал, найпрекрасніша, мудра,
неперевершена з фей,
В науках: логіка, психологія, криміналістика —
світоч, корифей.
Перша у світі жінка ДЮН, криміналіст,
Має неабиякий творчо-науковий хист.

На відмінно юрінститут закінчила,
Слідчим працювала сміливо.
Після роботи у прокуратурі
Навчалась в аспірантурі.

Водночас, як кафедральний профорг,
Власними коштами відшкодовувала за інших борг.
Профроботу досконало опанувала,
Нестач і зайвин не мала.

Блискуче захистила дві дисертації, як грації,
Під бурхливі овації.
Завідувачем кафедри криміналістики плідно
працювала,
Про колег дбає і дбала.

Кафедру очолювала вдало,
Гідну заміну підготувала,
Вишколила безліч талановитих вчених,
До науки, шанобливості привчених.

Вельмишановна Віолетто Омелянівно!
З води Вам і роси,

А Вашим учням вдячними залишатись завжди
І Вас ще більше цінувати, шанувати, берегти!

В. П. Тухий

Видавництво «Право» Національної академії правових наук України та Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого пропонує до Вашої уваги другий том – «Філософія права», двадцятитомного видання «Великої української юридичної енциклопедії».

Другий том «Великої української юридичної енциклопедії» містить результати досліджень, що відображають стан філософії права в Україні після відродження цієї галузі знань в умовах незалежної держави.

Такому відродженню сприяли звільнення від ідеологічного тиску та відновлення комунікативної взаємодії між українськими вченими і світовою науковою спільнотою, одним із важливих наслідків якого став сучасний світоглядно методологічний плюралізм у філософсько-правових розвідках. Це дало змогу більш критично та об'єктивно висвітлити напрацювання представників філософії права – як наших попередників, так і сучасників, зусиллями яких нині поступово відновлюється перервана вітчизняна традиція правового філософствування.

До авторського колективу тому увійшли і філософи права за фахом, і філософи–історики філософії, соціальні філософи, логіки, і соціологи та політологи, і юристи–теоретики та історики права, представники галузевих юридичних наук, поєднані інтересом до фундаментальних проблем правознавства.

Ціна другого тому – 470 грн.

Придбати можна у видавництві «Право» ((057) 716 45 63, (050) 409 08 69, (057) 716 45 53; sales-pravo-izdat.com.ua, www.pravo-izdat.com.ua).